

บทที่ 2

บทวิเคราะห์คัมภีร์พันตชาตุนิขาน

ประวัติคัมภีร์

คัมภีร์พันตชาตุนิขาน มีเนื้อหาดาวถึงประวัติพระพันตชาตุนิหรือพระเจ้าชวณภที่
ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วิหารพระพันตชาตุนิในเมืองแคนดี้ ประเทศศรีลังกา คัมภีร์ที่
รจนาขึ้นในประเทศไทยมี 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นภาษาบาลีล้วน สำนวนพบคนฉบับ
มี 11 ฉบับ และลักษณะที่ถ่ายทอดเป็นภาษาท้องถิ่นล้านนา สำนวนเทศนาโวหารเพื่อ
ให้คนในท้องถิ่นอ่านเข้าใจง่าย มีแพร่หลายในจังหวัดภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัด
เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง และจังหวัดลำพูน

คัมภีร์พันตชาตุนิขาน ฉบับภาษาบาลีที่นำมาตรวจสอบชำระและแปลเป็น
ภาษาไทยนี้ สันนิษฐานว่า ผู้รจนาได้เค้าโครงเรื่องจากคัมภีร์ท้าววงศ์ของพระ
ขัมมกิตติมหาเถระ ซึ่งท่านได้เค้าโครงเรื่องมาจากคัมภีร์คาละดาวงศ์¹

คัมภีร์คาละดาวงศ์ (Daladavamsa) แต่งเป็นกลอนภาษาเฮตุ ก่อภาษา
สิงหลโบราณแต่งประมาณ พ.ศ. 853 ในปี 9 แห่งรัชกาลของพระเจ้าสิริเมฆวัณณะ
ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับที่พระพันตชาตุนิมาสู่ลังกา ผู้แต่งได้แต่งตามบัญชาของพระเจ้าสิริ-
เมฆวัณณะ แต่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง²

¹G.P. Malalasekera, The Pali Literature of Ceylon

(Colombo: M.D. Gunasena & Co., Ltd., 1958), p.65.

²Ibid.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงให้ความเห็นเกี่ยวกับคัมภีร์คาละดาวังศ์ไว้ว่า คัมภีร์คาละดาวังศ์นี้ได้แต่งขึ้นเป็นคำกลอนภาษาลังกา แต่งขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพานประมาณ 850 ปี และต่อมาได้แก้ไขอีกในระหว่าง พ.ศ. 1002-1220 แต่รัชกาลที่ 5 มิได้ทรงอธิบายให้ทราบว่าแก้ไขอย่างไร

คัมภีร์ท้าวรวงศ์ (Dathāvamsa) เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงประวัติพระทันตชาตุตังแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระเชมเถระนำถวายพระเจ้าพรหมทัตแห่งแควนกาลิงค ต่อมาทันตกุมารพร้อมทั้งพระนางเหมมาลาภรรยาได้อัญเชิญมาสู่ลังกาหวิ³ คัมภีร์นี้ รจนานขึ้นโดยพระขัมมกิตติมहाเถระ ในรัชสมัยของพระนางลีลาวดี ซึ่งพระนางได้ขึ้นครองราชย์ในลังกาถึง 3 ครั้ง คือ เมื่อ พ.ศ. 1740-1743 ครองราชย์ได้ 3 ปี ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 1752-1753 และครั้งสุดท้าย คือ พ.ศ. 1754-1754 ครองราชย์ได้ 7 เดือน⁴

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงอธิบายเกี่ยวกับคัมภีร์นี้ไว้ว่า "พระขัมมกิตติมहाเถระได้แปลเรื่องพระทันตชาตุตจากคัมภีร์คาละดาวังศ์เป็นภาษามาลี เรียกว่า ทาณะวังสะ รจนานขึ้นในสมัยพระนางลีลาวดี"⁵

³Malalasekera, The Pali Literature of Ceylon, p.66.

⁴Wilhelm Geiger, Mahāvamsa Part II (London: Luzac & Co., Ltd., 1930), p.IV.

⁵พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องพระเชี้ยวแก้ว (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิพรรฒชนากร, 2469), หน้า 5.

คัมภิลิว สตีค (W. Stede) ได้อ้างถึงแนวความคิดเกี่ยวกับคัมภีร์ท้าวรวงศ์ของ บี.ซี. ลอว์ (B.C. Law) ในบทความเรื่อง "ข้อสังเกตเกี่ยวกับสภาพของคัมภีร์ท้าวรวงศ์ในประวัติวรรณคดีบาลี" ของเขาวา บี.ซี. ลอว์ ได้พูดถึงลักษณะของคัมภีร์ท้าวรวงศ์เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ทางพุทธศาสนา ผู้รจนาคำได้แต่งขึ้นเพื่อให้ผู้สนใจเกิดความเลื่อมใสและความสังเวชสลดใจ เช่นเดียวกับคัมภีร์มหาเวทและที่ปวงศ์ และถือได้ว่าคัมภีร์ทั้ง 3 นี้เป็นกวีนิพนธ์อันยิ่งใหญ่มีแหล่งที่มาจากคัมภีร์มหาเวทรรณกถา คัมภีร์ท้าวรวงศ์นี้พระขัมมกิตติมหาเถระแต่งขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 โดยได้เค้าโครงมาจากคัมภีร์คาละคาวงศ์ และกถาที่ท่องแต่งคัมภีร์ท้าวรวงศ์ขึ้นใหม่นี้ ผู้รจนาก็ให้เหตุผลว่า คัมภีร์คาละคาวงศ์ยาวเกินไป อ่านเข้าใจยากประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเพื่อจุดมุ่งหมายที่จะให้เกิดความสุขความเจริญแก่ประชาชนชาวลังกา⁶

มะละละเสเกระ (Malalasekera) นักปราชญ์ภาษาบาลีชาวลังกา ได้กล่าวถึงคัมภีร์ท้าวรวงศ์นี้ว่า คัมภีร์ท้าวรวงศ์ พระขัมมกิตติมหาเถระได้รจนาเป็นร้อยกรองภาษาบาลี ในรัชสมัยของพระนางสิลลาวดี โดยได้รับอาราธนาจากปรักกมะอำมาตย์ (Parakkama) คัมภีร์ได้เค้าโครงจากคัมภีร์ภาษาสิงหลโบราณชื่อ คาละคาวงศ์ และเป็นงานประพันธ์ชิ้นเอกที่เกี่ยวกับประวัติของพระพันตชาตุ ตั้งแต่สมัยที่พระพันตชาตุมาถึงลังกา⁷

⁶B.C. Law, อ้างถึงใน W. Stede, "A note on The Position of The Dāthāvamsa in the History of Pali Literature," The Punjab Sanskrit Series 7 (July 1924): 1-4.

⁷Malalasekera, A dictionary of Pali Proper Names (London: M.D. Gunasena & Co., Ltd., 1960), p.1069.

ส่วนพระนันตปัญญาจารย์ นักปราชญ์ภาษาบาลีชาวพม่า ได้กล่าวถึงผลงานของพระขัมมกิตติมหาเถระที่เกี่ยวกับพระทันตชาตุเช่นเดียวกัน แต่ท่านเรียกชื่อคัมภีร์แตกต่างออกไปคือ คัมภีร์ "ทันตปกรณ" บาง "ทันตวิณณา" บาง⁸

จากหลักฐานที่กล่าวมาแล้วนี้ จึงสรุปได้ว่าคัมภีร์ทวารวดีนี้เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงประวัติพระทันตชาตุ รจนาโดยพระขัมมกิตติมหาเถระ ประมาณ พ.ศ. 1754 ในรัชสมัยของพระนางสิริลาวดี และทางสมาคมบาลีปกรณ์ได้จัดพิมพ์คำแปลภาษาอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 1884 และทางฝรั่งเศสได้จัดพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสชื่อว่า "Le Dāthāvança, ou Histoire de la dent relique du Buddha Gotama, poème épique Pāli de Dhammakitti."⁹

คัมภีร์ทวารวดีคัมภีร์หนึ่ง ที่กล่าวถึงประวัติของพระทันตชาตุ ซึ่งยังสืบสันเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งคัมภีร์น้อยมาก นักปราชญ์ทางภาษาบาลีให้ความเห็นแตกต่างกันไป คือ

วิลเฮล์ม ไกเกอร์ (Wilhelm Geiger) นักปราชญ์ทางภาษาบาลีชาวเยอรมัน ได้กล่าวว่า คัมภีร์ทวารวดีคัมภีร์หนึ่ง แต่งโดยพระขัมมกิตติมหาเถระ ในรัชสมัยของพระนางสิริลาวดี พ.ศ. 1754¹⁰

⁸ พระนันตปัญญาจารย์, คัมภีร์จุฬคันชวงศ์ (พระนคร: โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย, 2509), หน้า 10, 22.

⁹ Bimala Charan Law, Dāthāvança (Lahore: The Punjab Sanskrit Book Depot, 1925), p.XVII.

¹⁰ Wilhelm Geiger, Cūlavamsa Part I (London: Luzac & Co., Ltd., 1930), p.6.

เทอร์เนอร์ (Turnour) ได้ให้ความเห็นไว้เมื่อปี พ.ศ. 2480 ว่า คัมภีร์ทราฐาชาตวงศ์นี้แต่งภายหลังคาละดาวงศ์ แต่ในขณะนั้นยังไม่ได้พบต้นฉบับคัมภีร์คังกลาว¹¹

เฟบเบอร์สัน (Feberson) ได้ให้ความเห็นว่า คัมภีร์ทราฐาชาตวงศ์นี้คงจะเป็นคัมภีร์เดียวกันกับคาละดาวงศ์ แต่อย่างไรก็ตาม เฟบเบอร์สัน ก็ไม่ได้ให้เหตุผลสนับสนุน¹²

ส่วน มะละละเสเกรให้ความเห็นเกี่ยวกับคัมภีร์นี้ว่า ทราฐาชาตวงศ์เป็นวรรณคดีบาลีที่ไล่ถึงประวัติของพระพันศชาตุ มีเนื้อหาแตกต่างไปจากทราฐาตวงศ์ของพระขัมมกิตติมหาเถระ จะแตกต่างกันอย่างไร มะละละเสเกร ไม่ได้ให้เหตุผลสนับสนุน¹³

คัมภีร์ทราฐาชาตวงศ์นี้ นักปราชญ์ทางภาษาบาลีมีความเห็นแตกต่างกันจนพิกลวแล้ว สันนิษฐานว่า นักปราชญ์แต่ละท่านยังไม่ได้พบต้นฉบับจึงไม่ใคร่จะละเอียดอะไรมากนัก จึงทำให้เกิดความสงสัยว่า ต้นฉบับของคัมภีร์ทราฐาชาตวงศ์นี้มีหรือไม่

ผู้วิจัยเห็นว่า คัมภีร์ทราฐาชาตวงศ์ น่าจะเป็นคัมภีร์เดียวกันกับคัมภีร์ทราฐาตวงศ์ เพราะตามความเห็นของ ไกเกอร์ ว่าคัมภีร์ทราฐาชาตวงศ์นั้นรจนาโดยพระขัมมกิตติมหาเถระ ในรัชสมัยของพระนางลิลาวดี เมื่อ ค.ศ. 1211 หรือ พ.ศ. 1754 ผู้รจนา สมัยที่รจนา และปีที่รจนา ตรงกันกับคัมภีร์ทราฐาตวงศ์ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ที่พระขัมมกิตติมหาเถระจะรจนาคัมภีร์เรื่องเดียวกัน ปีเดียวกัน

¹¹อ้างถึงใน G.P. Malalasekera, The Pali Literature of Ceylon, p.66.

¹²Ibid.

¹³G.P. Malalasekera, A Dictionary of Pali Proper Names p.1068.

สมัยเดียวกัน ถึง 2 คัมภีร์ และไม่มี ความจำเป็นอะไรที่จะรจนาเช่นนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ทั้งคัมภีร์ท้าววงศ์และท้าวราชวงศ์ น่าจะเป็นคัมภีร์เดียวกัน แต่เรียกชื่อต่างกัน ชื่อ "ท้าววงศ์" เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากกว่า

อีกประการหนึ่ง ตามที่ปรากฏชื่อว่า ท้าวราชวงศ์ ในที่บางแห่งแทนที่จะเป็น ท้าววงศ์ นั้น น่าจะพิจารณาได้ว่า คำสองคำนี้ต่างกันตรงที่คำหนึ่งมีคำว่า "ราช" เพิ่มเข้ามา ส่วนอีกคำหนึ่งไม่มี ที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะว่า ในการประพันธ์นิตยศัพท์ภาษาบาลีนั้น จำเป็นต้องให้คำต่าง ๆ เป็นไปตามขอบบังคับของ นิตยศัพท์ ผู้ประพันธ์จึงต้องสร้างคำขึ้นมา เพื่อให้ครบตามขอบบังคับ ขอยกตัวอย่าง เพื่อประกอบดังนี้

ท้าวราชคฤสุต วสุต วิสุต วิสุต วิสุต ส ต¹⁴

ฉันทลักษณะที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ชื่อ บัญญัติ ในแต่ละบาทของฉันทนี้ต้องการ 8 อักษร เพราะฉะนั้นถ้าใช้คำว่า "ท้าว" เฉย ๆ จะไม่ครบ 8 อักษร สิ่งที่จะต้องพิจารณาต่อไปก็คือ ทำไมท่านจึงใช้ราชคฤสุตททย ท้าว ไม่ใช่คำอื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าคำว่า "ท้าว" มีความหมายถึงพระเชษฐภคินี หรือพระทนต์ ซึ่งก็เป็นพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อเติมคำว่า "ราช" ความหมายของท้าวก็ยังคงเหมือนเดิม ทั้งเป็นการเน้นคำให้เด่นชัดขึ้น

¹⁴ Wilhelm Geiger, Cūlavamsa Vol. I, p. 7.

อีกประการหนึ่ง ในคัมภีร์จุลวงศ์ เราจะเห็นว่าท่านใช้คำว่า "ชาตุ"
 ต่อท้ายคำว่า "ทารา" อยู่หลายแห่ง เช่น

- ทาราชาตุ มเหสิน (37,92,p.6.)
- ทาราชาตุมริ อหุ (37,95,p.7.)
- ทาราชาตุมหามห (37,96,p.7.)
- ทาราชาตุทนต์ (74,84,p.346.)
- ทาราชาตุ วรปิ จ (74,109,p.348.)
- ทาราชาตุ... คเหตุรง (74,138,p.350.)
- ทาราชาตุมริ สพุพ (74,198,p.356.)

จากหลักฐานที่ได้อธิบายมาแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าคำว่า "ทารา" ก็คือ
 คำว่า "ทาราชาตุ" ก็คือ มีความหมายอันเดียวกันคือ พระพันชราตุหรือพระเขี้ยวแก้ว
 ซึ่งเป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

อีกประการหนึ่ง ไกเกอร์ ได้กล่าววว่า คัมภีร์ทาราชาตุวงศ์นี้ ดร.กุมารสวามี
 ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษเป็นตอน ๆ ลงพิมพ์ในนิตยสารตั้งแต่ปี 1874 ต่อมา รีด เควิส
 รวบรวมและสมาคมบาลีปกรณ์แห่งประเทศอังกฤษ ได้จัดพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1884¹⁵

บี.ซี.ลอร์ ได้กล่าววว่า คัมภีร์ทาราวงศ์นี้ ดร.กุมารสวามี ได้แปลเป็นตอน ๆ
 ลงพิมพ์ในนิตยสารตั้งแต่ปี ค.ศ. 1874 ต่อมา รีด เควิส ได้รวบรวมและสมาคมบาลีปกรณ์
 ได้จัดพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1884¹⁶

จากที่กล่าวมาปรากฏว่า ไกเกอร์ และ ลอร์ ได้กล่าวถึงเนื้อหาและประวัติ
 ของคัมภีร์ตรงกันแต่เรียกชื่อคัมภีร์ต่างกัน จึงสรุปได้ว่า ทั้งคัมภีร์ทาราวงศ์และคัมภีร์
 ทาราชาตุวงศ์เป็นคัมภีร์เดียวกัน

¹⁵Wilhelm Geiger, Cūlavamsa Vol.I, p.8.

¹⁶W. Stede, "A note on the Position of The Dāthāvamsa
 in the History Pali Literature" The Punjab Sanskrit Series, p.II.

โดยสรุปถือได้ว่า คัมภีร์ท้าวสร้างสันนี้เป็นผลงานของพระขัมมกิตติเถระ ท่านเป็นภิกษุชาวเมืองปลัดคี แห่งลังกาทวีป เป็นลูกศิษย์ของพระสารีบุตร กล่าวกันว่าท่านเป็นผู้มีความเคารพต่ออาจารย์มาก ทั้งเป็นพระเถระที่มีคุณธรรมสูง ต่อมาพระเจ้าปรักกมพาหุที่ 2 ซึ่งครองราชย์อยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1236-1271 ได้อาราธนาเข้ามาอยู่ในเมืองหลวง พระขัมมกิตติเถระได้รับการอุปฐากรักษาบำรุงจากพระเจ้าปรักกมพาหุที่ 2 เป็นอย่างดี ท่านเป็นพระเถระที่มีความรู้แตกฉานในคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา เชื่อกันว่าคัมภีร์จุลวงศที่กล่าวถึงเรื่องราวตั้งแต่สมัยพระเจ้ามหาเสนาราชครองราชย์ถึงสมัยพระเจ้าปรักกมพาหุที่ 2 ระหว่างปี ค.ศ. 334-1236 ก็เป็นผลงานของท่าน ท่านมีชีวิตอยู่จนถึงสมัยรัชกาลพระเจ้าปรักกมพาหุที่ 2 และได้รับการยกย่องให้ดำรงตำแหน่งราชครู¹⁷

เรื่องพระตันตชาตุเข้ามาสู่ประเทศไทยเมื่อไรนั้น ไม่มีเอกสารใด ๆ กล่าวถึง จากหลักฐานทางตำนานประวัติศาสตร์และพงศาวดารกล่าวถึงการประดิษฐานพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในประเทศไทย พอจะสันนิษฐานได้ว่า เรื่องพระตันตชาตุอาจเข้ามาสู่ประเทศไทยได้ 2 ทาง คือ

1. เข้ามาทางภาคใต้ของประเทศไทย คือจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะในตำนานการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชนั้น มีใจความว่า พระยาโคสีหราช แห่งนครบุรี มีข้าศึกจากเมืองอื่นมารุกรานเพื่อชิงพระตันตชาตุ จึงให้ตันตกุมาร และพระนางเหมมาลานำพระตันตชาตุไปสู่ลังกาทวีป¹⁸ ขณะทั้งสองนำพระตันตชาตุไปนั้นเรือได้อัปปาง พระนางเหมมาลาจึงเอาพระตันตชาตุซ่อนไว้

¹⁷ สุภาพรรณ ณ บางช้าง, "ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา" หน้า 447.

¹⁸ กรมศิลปากร, เรื่องเมืองนครศรีธรรมราช (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2510), หน้า 1-3.

ในกองทรายแล้วขึ้นบกเดินทางไปกับเรือสินค้าที่ไปค้าขายที่ลังกาทวีป¹⁹ เรื่องพระทันตธาตุที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชจบลงแค่นี้ สถาปณิศาสตร์ที่พรรณนาในเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช เป็นสถาปณิศาสตร์ประเทศและบ้านเมืองในประเทศไทย แต่สถาปณิศาสตร์ที่พรรณนาในคัมภีร์ทันตธาตุนั้น เป็นลักษณะภูมิประเทศบ้านเมืองแคว้นกาลิงค์ ในภาคใต้ของประเทศไทยทีเดียว อย่างไรก็ตาม เขาใจว่าพระทันตธาตุที่กล่าวถึงในคัมภีร์ทั้ง 2 ฉบับ น่าจะเป็นพระทันตธาตุองค์เดียวกัน เพราะแกนของเรื่องคือ องค์พระทันตธาตุ เหตุการณ์สถานที่และบุคคลในเรื่องตรงกัน ต่างกันเพียงสภาพทางภูมิศาสตร์เท่านั้น อนึ่ง ในตอนท้ายของเรื่องเมืองนครศรีธรรมราชได้กล่าวถึงประวัติการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชไว้ว่า ได้มีชาวอินเดียตอนใต้เดินเรือมาค้าขายในดินแดนเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อประมาณ พ.ศ. 200 และต่อมาในราวประมาณ พ.ศ. 500 ได้มีชาวแคว้นกาลิงค์หนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชอีก²⁰

ดังนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า เรื่องพระทันตธาตุที่ปรากฏในตำนานการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ชาวอินเดียตอนใต้คงจะเป็นผู้นำเรื่องราวพระทันตธาตุเข้ามาเผยแพร่ก่อน หรือไม่ก็อาจจะเข้ามาพร้อมกับ การเผยแพร่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็ได้ เพราะว่ามีเมื่อประมาณ พ.ศ. 1700 พระเจ้าปรักกมพาหุที่ 2 ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ในลังกาได้นำพระพุทธรูปแบบลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่ในนครศรีธรรมราช และได้ได้นำเรื่องพระทันตธาตุเข้ามาเผยแพร่ด้วย ต่อมาพอขุนรามคำแหงมหาราชได้อาราธนาพระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชมาเผยแพร่ในสุโขทัย และอาณาจักรลานนาได้อาราธนาพระสงฆ์จากสุโขทัยไปเผยแพร่ในลานนาอีกทอดหนึ่ง เรื่องพระทันตธาตุคงจะได้แผ่ขยายตามมาพร้อม ๆ กับการแผ่ขยายของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ดังกล่าวมา²¹

¹⁹ กรมศิลปากร, เรื่องเมืองนครศรีธรรมราช (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2510), หน้า 1-3.

²⁰ พระบริหารเทพธานี, ประวัติศาสตร์ชาติไทย เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, 2511), หน้า 1-4.

²¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ (กรุงเทพมหานคร: ศิลปাবรรณาคาร, 2513), หน้า 136-137.

2. แผลขยายเข้าสู่อาณาจักรโยนกเชียงแสนโดยตรง โดยผ่านเข้ามาทางประเทศพม่า ราวปี เพราะสมัยที่อาณาจักรโยนกเชียงแสนนั้นเป็นอิสระ พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่อาณาจักรโยนกโดยตรง ซึ่งประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาเข้าสู่อาณาจักรโยนกเชียงแสนไว้ว่า "เมื่อ พ.ศ. 1454 ในรัชกาลของพระเจ้าอชุตราช พระมหากัสสปเถระได้นำพระบรมสารีริกธาตุ และพระรากขวัญเบื้องซ้ายเข้ามาถวายพระองค์ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้มาประดิษฐานที่อาณาจักรโยนกเชียงแสน"²²

ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผลขยายเข้าสู่อาณาจักรโยนกเชียงแสนเป็นเวลานานแล้ว ครั้นต่อมาพระพุทธศาสนาในลังกาได้เจริญรุ่งเรืองในสมัยพระเจ้าปรักกมพาทุมหาราช พระองค์ได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้กระทำสังคายนาครั้งที่ 7 ขึ้นที่ลังกาประมาณ พ.ศ. 1700 มีพระสงฆ์ไทย พม่า เขมร ที่มีศรัทธาไปศึกษาพระไตรปิฎกและบวชแปลงเป็นภิกษุลังกาวงศ์ แล้วนำเอาพระพุทธศาสนาแบบลังกาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศของตน และได้ชักชวนพระสงฆ์จากลังกามาอยู่จำพรรษา เพื่อเผยแพรพระพุทธศาสนา สำหรับในประเทศไทย พระสงฆ์ที่มาจากจะได้นำเรื่องพระตันตชาตุเข้ามาเผยแพรด้วย ต่อมาเมื่อพุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสสักการบูชาพระตันตชาตุมากขึ้น พระเถระผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีจึงได้แต่งคัมภีร์ตันตชาตุนิชานขึ้นเป็นภาษาบาลีโดยอาศัยโครงเรื่องจากคัมภีร์ทราฐาวงศ์ ของพระขัมมกิตติเถระเพราะในคาลาสคทายของคัมภีร์ตันตชาตุนิชานผู้รจนาได้บอกว่า ถอยคำนี้ได้ประกาศไว้แล้วในปกรณ์ชื่อทราฐาชาตุวงศ์

..... ปกาลิต์

อิทฺ หิ วจัน ทราฐา- ชาตุวเส ปกรณเ ะ

คำว่า "ท้าวธาดาวัจน" ในคานานักคือ คัมภีร์ท้าวธาดาวัจนเอง ที่มีคำว่า "ธาดา" เพิ่มเข้ามานั้น เพราะท่านต้องหากศัพท์มาเพิ่มเพื่อให้ได้ครบ 8 อักษรตามกฎเกณฑ์ของปรัญยวัตร ทั้งคำว่า "ธาดา" นี้ เป็นคำขยาย ท้าวธาดา เพื่อเน้นให้เห็นว่า พระท้าวธาดาวัจนก็คือพระบรมสารีริกธาตุนั่นเอง

คำที่นำศึกษาอีกคำหนึ่งก็คือ คำว่า "อนุกริสต์" ซึ่งแปลว่า กระทำตาม กระทำที่หลัง ซึ่งอาจหมายถึงการคัดลอกตามฉบับเดิม หรือแต่งตามโครงเรื่องเดิมก็ได้ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับต้นฉบับคัมภีร์ท้าวธาดาวัจนแล้ว คัมภีร์ต้นธาดาวัจนแต่งในประเทศไทย ไม่ตรงกันกับคัมภีร์ท้าวธาดาวัจนของพระขรรค์กิติเดระเสยที่เดียว กล่าวคือ ท้าวธาดาวัจนแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ปริจเฉท ส่วนต้นธาดาวัจนแบ่งเนื้อหาเป็น 4 ปริจเฉท และมีเนื้อหาเพิ่มมากกว่าเนื้อหาในท้าวธาดาวัจนหลายตอน

ส่วนเนื้อหาในแต่ละปริจเฉทของคัมภีร์ทั้งสองนั้น มีความตรงกันและแตกต่างกัน ดังนี้

ปริจเฉทที่ 1 เนื้อหาเริ่มตั้งแต่สุเบรกถาจนถึงพระพุทธองค์โคตรัสรู้ ซึ่งคัมภีร์ทั้งสองกล่าวไวตรงกัน

ปริจเฉทที่ 2 ที่ตรงกันคือเนื้อหากล่าวถึงเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงพระธรรมจักร และเสด็จไปสู่ลังกาทวีป 3 ครั้ง จากนั้นจึงเสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา จนกระทั่งถึงตอนที่โศภปราหมณ์ทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่ภคินี เมืองต่าง ๆ ส่วนความแตกต่างของเนื้อหาอยู่ที่ต้นธาดาวัจนเพิ่มเนื้อหาตอนที่พระมหากัสสปเถระ กับพระเจ้าอชาตศัตรูทำธาตุนิชาเนน คือสร้างธาตุคัมภีร์สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเขาไวคเวย

ปริจเฉทที่ 3-4 เนื้อหากล่าวถึงเรื่องพระทันตธาตุไวตรงกัน แต่ต้นธาดาวัจนขยายเนื้อหาให้พิสดารออกไปด้วยการนำเรื่องจตุราสีติเจดีย์ พระเจ้าเทวานัมปิยสีสสะทรง

สร้างเจดีย์ปาราม โปธิคมณะ และตอนที่พระเจ้าพุทธคามินีทรงสร้างชาตุมร ตลอดทั้ง
แทรกพงศาวดารของลังกาเข้ามาอีกหลายตอน

ปริจเฉทที่ 5 ท้าววังศิ กล่าวถึงการอัญเชิญพระทันตธาตุไปประดิษฐาน
ในพระราชนวังและทำพิธีเฉลิมฉลองพระทันตธาตุ ส่วนคัมภีร์ทันตธาตุนี้เขียนเสนอเนื้อหา
เพียง 4 ปริจเฉทเท่านั้น

เพื่อให้เห็นวิธีเสนอเนื้อหาของคัมภีร์ทั้งสอง ในตอนเริ่มต้นของแต่ละ
ปริจเฉท ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างมาแสดงไว้ดังนี้

ปริจเฉทที่ 1

ท้าววังศิ	ทันตธาตุนิทาน
วิสารท วาฬปถาทิวตุนิ ตีโลกปฐุโซตมสยุหสาหิ อเสสญเญยวาวรณาปุปหายินิ นนามิ สตุถารมณนุคโคจร่า ชาพเจ้าxonอบนอมพระศาสดา ผู้มีพระญาณอันหาที่สุคมิโค ผู้ละอวิชชา ทั้งปวง ผู้เป็นประทีปแห่งโลกทั้งสาม ผู้แกลวกลา ผู้ยูเห็นอวาทะใด ๆ ๆ	นนามิ พุทธิ ปรมชาตุทวาริ ชมมญจ ชาตุ อมตปุกาสสิ สงมญจ เสฏฐิ วรชาตุปฐิ หตบุตราโย รตนตุดเขน ๆ ชาพเจ้าxonอบนอมมัสการพระพุทธร- เจ้า ผู้ทรงเป็นประทีปแห่งพระบรม ชาตุ และพระธรรมอันประกาศพระ บรมชาตุอันเป็นอมตะ ตลอดทั้งพระ สงมญประเสริฐ ผู้บูชาพระบรมชาตุ อันประเสริฐ ๆ

ปริจเฉทที่ 2

ท้าววงศ์	พันชวาตุนิธาน
<p>คโต ปฏฐาย โส สตุถา วิเนนุโต เทวมานุเส โพธิโต บุสฺสมาสุมฺหิ นวเม ปุณฺณมาลียี ฯ ต่อจากนั้น พระศาสดา เมื่อทรง แนะนำเทวดาและมนุษย์ใน- เดือนที่ 9 นับแต่วันที่ตรัสรู้ในวัน เพ็ญเดือนยี่ ฯ</p>	<p>พุกุโธ ปตุวาน สมุโพธิ โพธิมุเล นราสโก นิสีทิวาน สตุทาทิ ปาฏิเหริ คโต อกา ฯ พระนราสภพุทธเจ้า ครั้นทรงบรรลุนิ พระสัมโพธิญาณแล้ว ประทับนั่งที่- โคนคันทมาโพธิ์ตลอด 1 สัปดาห ต่อจากนั้นทรงแสดงปาฏิหาริย์ ฯ</p>

ปริจเฉทที่ 3

ท้าววงศ์	พันชวาตุนิธาน
<p>คโต กลิงคาธิปติสฺส ตสฺส โส จิตฺตยาโน ปรมปฺปิโต คํ สาสนํ ปาณฺฑุนราชาธิปติสฺส ญาเปสิ ธีโร ทูรติกกมฺมุติ ฯ ต่อจากนั้น พระเจ้าจิตตยาน ผู้ทรงเป็น ปราชญ์ ไคสงขาวไปให้พระเจ้าปานทุ ผู้เป็นใหญ่ในแคว้นกาลิงค์ให้ทรงทราบฯ</p>	<p>ยทา หิ มุนินุโท ว ปรีนิพฺพโต สตทวยภูฏารส วสฺสมจุโย อโหสิ ราชา อธิ โสกนามโก สิริโร มหิตฺธิโก มหาปุญฺโญ ฯ เมื่อองค์พระมุนินท์ เสด็จปรินิพพาน ล่วงแล้วไค 218 ปี ไคมีพระราช ทรงพระนามว่าอโสกมหาราช ผู้ ทรงมีพระสิริรงคงาม ผู้ทรงมีเดชา- บุภาพ ผู้ทรงมีบุญญาธิการมากว</p>

ปริเฉทที่ 4

ท้าววงศ์

ทันตชาตุนิฮาน

จرتิ ชรณีปาโล ราชขมุเม ศลุมิ
 สมรจตุรเสโน ชีรชาโร นรินโท
 นิชฎขพลลีลาราคิปปุปมาถึ
 วิภวชนิตมาโน ยุฑุชชชุโซ อุกิกจจนิ ฯ
 เมื่อพระเจ้าจิตตยานทรงประพตติใน
 ราชธรรม พระเจ้าชีรชาร พร้อมทั้ง
 จตุรงค์เสนาผู้เชี่ยวชาญในการรบ ผู้
 ทรงปราบปรามชาติกเป็นจำนวนมาก
 ด้วยกำลังของพระองค์ ผู้มีความต้องการ
 ในทรัพย์สมบัติ ได้จัดเตรียมกองทัพ
 เพื่อรบ ฯ

วิสเย เทวปุตฺตมุหิ
 สมมาทิจฺฉิ พุชฺชโน
 ตตฺถ สารีริกํ ญี
 อกาลิ กนณมุขํ ฯ
 ในเทวบุตรวิสัย ชนเป็นอันมาก
 ผู้เป็นสัมมาทิจฺฉิ ได้สร้างสถูป-
 ทองคำไว้ในแดนเทวบุตรนั้น ฯ

ปริเฉทที่ 5

ท้าววงศ์

ทันตชาตุนิฮาน

สัวจนรมุหิ นวมมุหิ มหาทิสเสน
 ปุตฺตลลส กิตฺติสิริเมฆนราชิปุส
 เต ชมุปตี ตมตฺถ ปฏฺฏนโมตริตฺวา
 เทวาลเย ปฏฺฐิสึ มโนภีราเมา
 ในปีที่ 9 แห่งพระเจ้ากิตติสิริเมฆ ผู้เป็น
 โอรสของพระเจ้ามหาทิสเสนะ สองสาม
 ภรรยาได้ก้าวลงสู่เมืองทาและเข้าไป
 อาศัยอยู่ในเทวาลัยอันรื่นรมย์ฯ

ไม่มี

จากการเปรียบเทียบสาระเนื้อหา การลำดับเนื้อหา ส่วนวนภาษาที่ใช้
ตอนต้นของปริเฉทแล้ว เห็นได้ชัดแจ่มว่า คัมภีร์ทันตวิชาคุนิขานที่แต่งในประเทศไทย ได้
รับเอาเฉพาะเค้าโครงเรื่องจากคัมภีร์ท่าสู่วังสู้ของลังกา แลวนำมาตกแต่งรจนาขึ้น
ใหม่เป็นผลงานการประพันธ์ของตนเอง ด้วยเหตุผลนี้คำว่า "อนุกรสูสู" ที่ผู้แต่งกล่าว-
ระบุไว้ในตอนความนำตอนต้น เสมือนหนึ่งเป็นการบอกถึงกระบวนการแต่งที่ผู้แต่งได้ใช้
ในการเรียบเรียงคัมภีร์ทันตวิชาคุนิขาน จึงมีได้หมายถึง "การแต่งตาม" ในความหมาย
ของการคัดลอก แต่หมายถึงการแต่งขึ้นใหม่ตามเค้าโครงเรื่องเดิม

สมัยและสถานที่รจนา

คัมภีร์ทันตวิชาคุนิขานที่นำมาตรวจสอบชำระและแปลเป็นภาษาไทย ถึงแม้จะไม่
ได้ระบุปีที่รจนาและสมัยที่รจนาไว้ก็ตาม แต่พอสันนิษฐานได้โดยอาศัยข้อมูลอื่น ๆ เช่น
ข้อความบางตอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทันตวิชาคุนิขาน ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร เป็นหลัก-
ฐานประกอบในการสันนิษฐาน คือ

1. คัมภีร์ทันตวิชาคุนิขานกล่าวไว้ในตอนต้นอย่างชัดแจ่มว่า พญาชัยสงคราม
เป็นผู้อาราธนาให้ผู้แต่งรจนาคัมภีร์นี้ ดังข้อความที่ว่า

พุทธศาสนโศภิต นราธิปติราชินา
เชยฺยสงฺกมณามเณ มหาปญฺญเณน ยาจิโต ฯ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์²⁴ พงศาวดารโยนก²⁵ พงศาวดาร
ภาค 2 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ²⁶ และรัตนกาลมาลีปกรณ์²⁷ มีเนื้อความตรงกันว่า

²³ พระบริหารเทพธานี, ประวัติศาสตร์ชาติไทย เล่ม 1 (พระนคร :
โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, 2511), หน้า 271.

²⁴ พระยาประจักษ์จกรจักร พงศาวดารโยนก (พระนคร : สำนักพิมพ์
พูนสิน, 2498), หน้า 358.

²⁵ พงศาวดาร ภาค 2 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : โรงพิมพ์
กาวหนา, 2507), หน้า 436, 471.

²⁶ รัตนปัญญาเถระ, รัตนกาลมาลีปกรณ์ (พระนคร : มิตรการพิมพ์,
2510), หน้า 106.

พญาเซยยสงคราม หรือพญาชัยสงครามนั้น เป็นพระโอรสของพญามังราย ประสูติเมื่อ พ.ศ. 1808 พระนามเดิมว่า "เจ้าคราม" ครองราชย์ที่เมืองเชียงใหม่ ต่อมาได้ออกรบปราบศึกครูไค พญามังราย จึงสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าชัยสงคราม หลังจากพระเจ้ามังรายสิ้นพระชนม์ไป ได้ขึ้นครองราชย์ที่นครพิงค์ เชียงใหม่ ต่อมา ได้มอบให้ราชโอรสคือ เจ้าแสนภู ขึ้นครองราชย์แทน ส่วนพระองค์กลับไปครองที่เมืองเชียงใหม่ และได้สวรรคตที่นั่นเมื่อปี พ.ศ. 1860

2. ข้อมูลเกี่ยวกับตัวคัมภีร์เอง จากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลในระยะแรกนั้น ได้พบว่าคัมภีร์ทันตชาตุนิธาน ฉบับที่แปลเป็นสำนวนเทศนาโวหารนั้นมีมากในทางภาคเหนือ เริ่มตั้งแต่จังหวัดลำปาง เป็นต้นไป เกือบทุกจังหวัดทางภาคเหนือจะมีคัมภีร์ทันตชาตุนิธาน จังหวัดที่มีมากคือ ลำปาง เชียงใหม่ และเชียงใหม่ คัมภีร์ดังกล่าวนี้ ได้แปลเป็นภาษาพื้นเมือง สำนวนเทศนาโวหาร เพื่อที่จะใช้เทศนาให้พุทธศาสนิกชนฟังในโอกาสต่าง ๆ แม้วัดแสงเมืองมา จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นวัดที่ผู้วิจัยได้ขอศึกษาค้นคว้าคัมภีร์โบราณเรื่องทันตชาตุนิธานโดยตรง เจ้าอาวาสได้คัดเลือกคัมภีร์นี้สำหรับเทศน์ให้อุบาสก อุบาสิกาฟังในวันฆัมม์สวันะตลอดเทศกาลเข้าพรรษา

การที่คัมภีร์ทันตชาตุนิธานได้รับความนิยม เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในจังหวัดภาคเหนือดังกล่าวแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าคัมภีร์ทันตชาตุนิธานนี้ กระจายขึ้นในอาณาจักรล้านนามากกว่าที่จะกระจายในที่อื่น

สมัยที่กระจายคัมภีร์นั้น คงจะกระจายขึ้นในช่วงรัชกาลของพญาชัยสงครามแน่นอน เพราะหลักฐานที่มีปรากฏเป็นเหตุผลในการกระจายคัมภีร์นั้นคือ พญาชัยสงคราม เป็นผู้หลออาราธนา และเท่าที่ปรากฏในพงศาวดารโยนกก็คือ ในคัมภีร์ชินกาลมาลีก็คือ พญาชัยสงคราม แห่งอาณาจักรโยนกนั้นมีเพียงองค์เดียวเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าคัมภีร์ทันตชาตุนิธานนี้ กระจายขึ้นในรัชสมัยของพญาชัยสงคราม คือก่อนปี 1860 เพราะว่าเป็นปีที่สิ้นสุดแห่งรัชกาลของพญาชัยสงคราม

คัมภีร์ตันตชาตุนิธานทั้งฉบับที่จารด้วยอักษรขอม อักษรมอญ และฉบับที่จารด้วยอักษรลานนา ไม่มีฉบับใดที่กล่าวถึงผู้รจนาคัมภีร์ไว้ แม้ผู้วิจัยได้พยายามค้นคว้าหาข้อมูลจากหลักฐานต่าง ๆ เช่น พงศาวดารโยนก ตำนานเมืองเหนือ พงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ และหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยของพระบริหารเทพธานี ก็ไม่พบรายชื่อพระเถระผู้แต่งคัมภีร์ แม้จะศึกษาค้นคว้าเฉพาะในรัชกาลของพญาชัยสงคราม เพื่อต้องการทราบว่า ในรัชกาลนี้มีพระภิกษุรูปใดที่คงแก่เรียน และมีความใกล้ชิดกับพญาชัยสงครามมากที่สุด ก็ไม่พบหลักฐานว่าพระองค์มีความใกล้ชิดกับภิกษุรูปใดเป็นพิเศษ

สันนิษฐานว่า ผู้รจนาคงเป็นพระเถระชาวลานนารูปหนึ่งที่เขาใจภาษาบาลีดี ไตรรจนาคัมภีร์ขึ้นตามคำอาราธนาของพญาชัยสงคราม เพราะในระบายนั้นได้มีพระภิกษุลานนา รามัญ พม่า ที่ไปศึกษาพระไตรปิฎกที่ลังกาทวีปอย่างแตกฉาน มีความเข้าใจพงศาวดารของลังกา และการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาในขณะนั้นเป็นอย่างดี เมื่อแต่งคัมภีร์ตันตชาตุนิธานขึ้น ซึ่งก็เป็นเรื่องประวัติพระเชี้ยวแก้วในลังกานั้นเอง จึงได้แทรกประวัติพุทธศาสนาในลังกาและพงศาวดารของลังกาไว้ด้วย รูปแบบการเสนอเนื้อหาและรูปแบบการประพันธ์ก็ได้ยึดเอาตามแบบคัมภีร์มหาวงศ์ พงศาวดารลังกาอยู่มาก

การรวบรวมคัมภีร์ต้นฉบับ

ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเริ่มด้วยการสำรวจคัมภีร์ตันตชาตุนิธานที่หอสมุดแห่งชาติ พบคัมภีร์ตันตชาตุนิธานจำนวน 9 ฉบับ ต่อมาได้ไปสำรวจที่มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ วัดสระเกศ และที่ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีอีสาน จังหวัดมหาสารคาม แต่ไม่ปรากฏคัมภีร์ตันตชาตุนิธานในสถานที่ 2 แห่ง จึงได้ไปสำรวจที่วัดแสงเมืองมาอำเภอมือ และวัดไหลหิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง พบคัมภีร์ตันตชาตุนิธานวัดละหนึ่งฉบับ จารด้วยอักษรลานนา แปลเป็นภาษาท้องถิ่นส่วนวนเทศนาโวหารมีความยาวมากกว่าคัมภีร์ตันตชาตุนิธานที่ทำไว้จริง เนื้อหาบางตอนก็ไม่ได้อ้างถึง

บางตอนก็ขยายความเพิ่มเติม ผู้วิจัยเห็นว่า คัมภีร์ทั้งสองฉบับมิได้แต่งเป็นภาษาบาลี ทั้งเนื้อความก็ไม่มื่ออะไรเพิ่มเติมไปจากภาษาบาลี จึงไม่นำมาประกอบในการวิจัยนี้ ต่อมาผู้วิจัยได้ทราบว่าที่หอพระมนเทียรธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นพระราชสถานเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานฉบับหลวง จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชนุญาตต่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชนุญาตแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เข้าศึกษาค้นคว้าพบคัมภีร์ต้นตอจำนวน 2 ฉบับ มีเนื้อหาตรงกันกับฉบับที่เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ

คัมภีร์ต้นตอจำนวน ที่นำมาตรวจสอบชำระนี้ เป็นคัมภีร์ที่เก็บรักษาไว้ที่หอพระมนเทียรธรรม 2 ฉบับ ที่หอสมุดแห่งชาติ 9 ฉบับ รวมเป็น 11 ฉบับ ทุกฉบับมีจำนวน 2 ผูก ๆ ละ 24 ลาน ในการจัดลำดับแสดงรายชื่อคัมภีร์ ผู้วิจัยได้จัดฉบับที่เก็บรักษาไว้ที่หอพระมนเทียรธรรมขึ้นก่อน และจัดเรียงตามลำดับเลขที่คัมภีร์ดังนี้

ลำดับที่	ชื่อคัมภีร์	ไม้ประกับ	ตู้	ชั้น	เลขที่คัมภีร์	สถานที่เก็บรักษา
1	ฉบับทองใหญ่ ร.1	ทองทึบ	7	2	840/1-2	หอพระมนเทียรธรรม
2	ฉบับครุเกษม	รัตนาคำ	8	1	841/1-2	"
3	ฉบับรัตนาคำ ร.3	ลายทองจีน	1/1	5	131	หอสมุดแห่งชาติ
4	ฉบับทองน้อย ร.3	ลายทองจีน	10	4/1	2332	"
5	ฉบับรัตนาคำโท ร.3	ลายต้นไม้ ประดับเกล็ดหอย	10	4/1	2591	"
6	ฉบับลองชาด	ลายทองจีน	11	5/3	2992	"
7	ฉบับลองชาด	ไม้สักธรรมดา	10	4/1	2691	"
8	ฉบับลองชาด	ไม้สักธรรมดา	127	4/1	6554	"
9	ฉบับลองชาด	ไม้สักธรรมดา	127	4/2	6560	"
10	ฉบับทองทึบ	ไม้สักธรรมดา	90	1/1น	7249	"
11	ฉบับลองชาด	ไม้สักธรรมดา	98	6/1	11147	"

ประเภทของคัมภีร์ฉบับ

คัมภีร์ต้นตอชาตินิฐานทั้ง 11 ฉบับมีความแตกต่างกันในด้านผู้สร้าง สมัยที่สร้าง ความประณีตสวยงาม ทั้งในด้านฝีมือการจาร การทำไม้ประกบ การคัดเลือกใบลาน การคัดเลือกหน้าห่อคัมภีร์ ตลอดจนการจัดทำป้ายสลากคัมภีร์ พอที่จะแยกประเภทของคัมภีร์ตามคุณลักษณะดังกล่าวแล้วได้ 2. ประเภท คือ

1. คัมภีร์ฉบับหลวง คือคัมภีร์ใบลานที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง หรือโปรดเกล้าฯ ให้ทรงสร้าง หรือที่พระบรมวงศานุวงศ์ตลอดทั้ง ชุมนางชั้นผู้ใหญ่สร้างขึ้น ลักษณะของคัมภีร์ใบลานฉบับหลวงนั้น มีความประณีตสวยงามทุกกระบวนการ ใบลานที่จะนำมาใช้จารก็คัดเลือกอย่างดี ใบลานมีขนาดใหญ่ นิ่มไม่แข็ง ตัวอักษรที่จารสวยงามฝีมือประณีต ไม้ที่ทำไม้ประกบคัมภีร์ก็สวยงามตาของตลอดทั้ง 2 ด้าน หรือบางทีก็ลงรักปิดทองเป็นลายต่าง ๆ ตามสมณินิยมที่สร้างคัมภีร์ หน้าที่ห่อคัมภีร์ก็ทำอย่างดี เพราะถือว่าคัมภีร์ใบลานนั้นเป็นธรรมเจดีย์ มีค่าที่ควรเคารพสักการบูชา จึงได้สร้างขึ้นด้วยความประณีต สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายถึงลักษณะคัมภีร์ฉบับหลวงไว้ว่า "การสร้างคัมภีร์ของหลวงนั้น ได้ประจงทำอย่างประณีต ตั้งแต่การคัดเลือกใบลาน ฝีมือการจาร การทำกรอบคัมภีร์ ป้ายชื่อคัมภีร์ ตลอดจนการคัดเลือกหน้าห่อคัมภีร์ ล้วนเป็นของประจงทำด้วยฝีมืออันวิจิตร"²⁷

²⁷ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานหอพระสมุดหอพระมณเฑียรธรรม หอวชิรญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ และหอสมุดสำหรับพระนคร (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ, 2459), หน้า 6.

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาคนควาคัมภีร์โบราณที่หอพระมณเฑียรธรรม นั้น สังเกตพบว่าคัมภีร์โบราณฉบับของหลวงนั้น ใ้ฉาหออคัมภีร์อย่างคี่ ฉาหออ สลับคี่เงินและทอง ทำควยฝีมืออันวิจิตร ป้ายช้อคัมภีร์ 2 ชุด ชุดแรกทำควยงา เขาสีตัวหรือกระดูกสีตัวแกะสลักลวดลายสวยงาม เขียนช้อคัมภีร์ควยหมึกสีดำ อีกชุดหนึ่ง ป้ายช้อคัมภีร์เป็นแผ่นฉาหออควยคายหรือไหมหลากสี หออช้อคัมภีร์ลงใน แผ่นฉา ป้ายช้อคัมภีร์ฉบับของหลวงจึงมันคงมาก เชือกมัดหออคัมภีร์ทำอย่างประณีต สวยงามทนทานมีความยาวประมาณ 4-6 เมตร ไม่ประกบกับทำควยไม่อย่างคี่ ส่วน ใหญ่เป็นไม้สักปิดทองทึบทั้ง 2 ด้าน บางฉบับประกบแล้วปิดทองลายรดน้ำที่เรียก กันว่า "ลายรดน้ำคำ" บางฉบับประกบมุก (เกล็ดหอย) ขนาดโบราณใหญ่และยาว ส่วนใหญ่ลานปกหน้าและปกหลังปิดทองทึบตลอด ลานที่สองจึงจะเขียนช้อคัมภีร์ มีลานเปล่ารองปกหน้าปกหลังประมาณ 5-6 ลาน สายสะนองสำหรับร้อยโบราณ เข้าเป็นผูกเดียวกันนั้น หออควยคายหรือไหมหลากสี ฝีมือการจารอักษรสวยงาม ลายมือสม่ำเสมอ ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่ง คือ มีตราประจำรัชกาลประทับไว้ มุมซ้ายของคัมภีร์โบราณ คือรัชกาลที่ 1 ตรามหาอนุโลม รัชกาลที่ 3 ตรามหา- ปราสาท คัมภีร์ที่จัดว่าเป็นฉบับหลวงคือ ฉบับทองใหญ่ ฉบับทองน้อย ฉบับรดน้ำ- คำโท ฉบับรดน้ำคำ ฉบับทองทึบ ฉบับล่องชาด ฉบับ 7 ฉบับล่องชาด ฉบับ 8

2. คัมภีร์ฉบับราษฎร์ คือคัมภีร์โบราณที่พระสงฆ์หรือชนสามัญสร้างขึ้น ลักษณะป้ายบอกช้อคัมภีร์ทำควยไม้หรือไม่ เขียนควยหมึกดำ ฉาหออคัมภีร์เป็น ฉาธรรมคาตามสมัยนิยมในขณะนั้น เป็นฉาสีเรียบ ๆ หรือฉาลายคอกที่ชนสามัญ นิยมใช้กันในขณะนั้น เนื้อฉาไม่ทนทาน ไม่ประกบเป็นไม้ธรรมคาที่หาได้ง่าย แม้บางคัมภีร์จะเขียนลายประกบ แต่ฝีมือไม่ประณีต ขนาดของโบราณเล็กและสั้น กว่าของหลวง เนื้อโบราณอ่อนบางแข็งบางปะปนกัน เพราะไม่ได้คัดเลือกโบราณ ใ้ว้อย่างคี่ บางลานมีจุดคำ หรือร้วรอยแตกเป็นแห่ง จึงอ่านยากเพราะบางที่ไม่ ทราบว่าจุดคำนั้นเกิดจากการจารหรือเกิดจากโบราณเอง ฝีมือการจารไม่ประณีต

อักษรไม่สม่ำเสมอ ลานแรก ๆ จารตัวโตอ่านง่ายลานต่อไปจารเล็กลง ระยะ
ตัวหนังสือถี่ขึ้น จารนิคอักษรวิธี บางฉบับมีลักษณะช่วยกันจาร คือคนหนึ่งอ่าน
อีกคนหนึ่งจาร คนจารไม่เข้าใจภาษาบาลี จารไปตามเสียงอ่าน จึงเกิดความผิดพลาด
อยู่มาก คัมภีร์ทันตชาตุนิธานที่จัดว่า ฉบับราชกุมารีคือ ลองชาตฉบับที่ 9
ลองชาตฉบับที่ 10 และลองชาตฉบับที่ 11

ต้นฉบับที่ใช้ตรวจสอบชำระและอักษรย่อ

ผู้วิจัยได้นำต้นฉบับคัมภีร์ทันตชาตุนิธาน 11 ฉบับข้างต้นมาตรวจสอบชำระ
ในการจัดลำดับเพื่อทำเชิงอรรถ ผู้วิจัยได้จัดลำดับตามสมัยที่สร้างคัมภีร์ ในกรณี
ที่เป็นคัมภีร์ในสมัยเดียวกัน มีต้นฉบับหลายฉบับ ได้จัดลำดับฉบับหลวงไว้ก่อน
ถาฉบับหลวงและฉบับราชกุมารีมีมากกว่าหนึ่งคัมภีร์ ก็จัดคัมภีร์ที่มีความประณีตอักษร
สวยงามและอ่านง่ายไว้ก่อน ในกรณีที่ต้นฉบับไม่ระบุปีที่สร้าง หรือสมัยที่สร้างไว้
ก็สันนิษฐานได้จากส่วนประกอบอื่น ๆ ของคัมภีร์ เพราะตามความเห็นของนายวิรัตน์
อนนาทรวรางกูร เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณและนายเทิม มีเต็ม เจ้าหน้าที่
ผู้เชี่ยวชาญอักษรจารึก ว่า "แม้ตัวคัมภีร์จะไม่ระบุสมัยที่สร้างไว้ก็จริง แต่ก็สามารถ
สันนิษฐานได้จากลักษณะอื่น ๆ ของคัมภีร์ เช่น ลักษณะตัวอักษรที่จาร ไม่ประกับ
คัมภีร์ที่นิยมสร้างกันในสมัยนั้น ๆ ตลอดทั้งความประณีตของตัวอักษรที่จารด้วย"²⁸

ในการจัดลำดับคัมภีร์ในการวิจัยและการใช้อักษรย่อ ได้จัดลำดับดังนี้

1. ฉบับครูเคิม สมัยกรุงธนบุรี ใช้อักษรย่อว่า ศ
2. ฉบับทองใหญ่ รัชกาลที่ 1 ใช้อักษรย่อว่า ท.1
3. ฉบับรคน้ำคำโต รัชกาลที่ 3 ใช้อักษรย่อว่า ร.1
4. ฉบับทองน้อย รัชกาลที่ 3 ใช้อักษรย่อว่า ท.2

²⁸สัมภาษณ์ วิรัตน์ อนนาทรวรางกูร, เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณ,
และ เทิม มีเต็ม, เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญอักษรจารึก, 18 มีนาคม 2526

5. ฉบับทองทิบ	ใช้อักษรย่อว่า	ท.3
6. ฉบับรศนำคำ รัชกาลที่ 3	ใช้อักษรย่อว่า	ร.2
7. ฉบับล่องชาด	ใช้อักษรย่อว่า	ล.1
8. ฉบับล่องชาด	ใช้อักษรย่อว่า	ล.2
9. ฉบับล่องชาด	ใช้อักษรย่อว่า	ล.3
10. ฉบับล่องชาด	ใช้อักษรย่อว่า	ล.4
11. ฉบับล่องชาด	ใช้อักษรย่อว่า	ล.5

ลักษณะรวมของคัมภีร์ทันตชาตุนิธานที่นำมาตรวจสอบชำระ

คนฉบับคัมภีร์ทันตชาตุนิธานทั้ง 11 ฉบับ มีลักษณะคล้ายคลึงกันดังต่อไปนี้

1. ทุกฉบับมี 2 ผูก ๆ หนึ่งมี 24 ลาน รวมเป็น 48 ลาน ทุกผูก มีใบลานเปลารองปกหน้าปกหลัง
2. ขนาดของใบลานที่ชำระมีความกว้างและความยาวประมาณ 5 x 55 เซนติเมตร ถึง 6.5 x 60 เซนติเมตร
3. จำนวนบรรทัดที่ชำระแต่ละหน้าใบลานมี 5 บรรทัด
4. ผูกที่ 1 มี อังกา* ณ มุทธชะ และ ต หันตชะ เป็นเครื่องหมายบอกจำนวนหน้าลาน โดยจำแนกตามสระ 12 รูป คือ อ อา อิ อี อุ ู เอ โอ โอ เออ อ๋ อะ เป็น ณ ณา ณิ ณึ ณุ ุณ เณ ไน โณ เณ ฉั ฉะ ต ตา ติ ตี ตุ ุฑู เต ไท โต เตา คั ตะ สำหรับผูกที่ 2 ใช้ อังกา ค และ ฆ เป็นเครื่องหมายบอกจำนวนหน้าโดยจำแนกตามสระ 12 รูป ดังกล่าว

*คำว่า "อังกา" เป็นคำที่ใช้เรียกจำนวนหน้าของคัมภีร์ใบลาน โดยใช้พยัญชนะตัวใดตัวหนึ่งจำแนกรูปสระ 12 รูปดังกล่าวแล้ว ผู้จารจะจารไว้ด้านซ้ายมือของใบลาน คำว่า อังกา นี้มีปรากฏในหนังสือสมณสันเทศของพระสังฆนายกฝ่ายข้างมะรุมมะวงค์ที่เข้ามาถึงเมืองไทยว่า... จึงจัดได้คัมภีร์ปฏิสัมพันธ์อังกาทั้งแต่ ก ถึง ฎ มุทธชะคัมภีร์หนึ่งกับฎีกามัชฌิมนิกายมีอังกา ก จนถึง ลา คัมภีร์หนึ่ง... (การประคิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, 2513, 406)

5. จำนวนที่ใช้จารแต่ละบรรทัดของใบลานประมาณ 70-85 คำ โดย
ไม่นับตัวซ่อน เช่น **จรธวัชบุรณฉิธา** วรรคตามพจนานุกรม
โดยไม่นับตัว พ และ ฉ ที่ซ่อนอยู่ข้างล่าง

6. ลักษณะตัวอักษรที่จาร โดยทั่วไปเป็นอักษรขอมบรรจง และจารต่อเนื่องกันไป โดยไม่แยกคัพพัท เช่น **อัมรินทร์ราชฉิธา** คำ
สุดท้าย อาทิโต ยาว เป็นต้น

7. เมื่อจารสุดบรรทัด แม้คำนั้นจะยังไม่จบคำก็ตาม จะจารขึ้นบรรทัดใหม่ เช่นคำว่า อัมรินทร์ ราชฉิธา จะจารเป็น อัมรินทร์ ราชฉิธา อยู่สุดบรรทัด และจาร
ราชฉิธา วรรคต้นบรรทัดคือบรรทัดหนึ่ง ดังนี้ **อัมรินทร์** อยู่บรรทัดหนึ่ง
แล้วจารขึ้นต้นบรรทัดใหม่เป็น **ราชฉิธา** ดังนี้ เป็นต้น

8. เมื่อจารผิด จะแก้ไขโดยการขีดมาตรงกลาง เช่น **จร** (ป)
หรือเขียนวงกลมไว้ตรงกลางตัวพยัญชนะ เช่น **จ** (พ) เป็นต้น

9. เมื่อจารตกหล่น จะจารเพิ่มข้างบนบางข้างล่างบาง ตามความเหมาะสม เช่น

จรธวัชบุรณฉิธา = วจน สุนียโส
จรธวัชบุรณฉิธา = ฐปวารสมนุตโต

10. ใช้เครื่องหมาย ๑ เมื่อจบประโยคหรือจบคำ

11. ใช้เครื่องหมาย ๒ เป็นเครื่องหมายแสดงให้รู้ว่า คำนั้นจะต้อง
ต่อเป็นคำเดียวกัน แต่ได้จารแยกกันไว้ เช่น **จรธวัชบุรณฉิธา**
ปณฺฑิตราช อัมรินทร์ เป็นต้น

ลักษณะเฉพาะของต้นฉบับคัมภีร์ทันตชาตนิธานที่นำมาตรวจสอบชำระ

ต้นฉบับคัมภีร์ทันตชาตนิธานทั้ง 11 ฉบับ ที่นำมาตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์นั้น นอกจากจะมีลักษณะร่วมกันดังกล่าวแล้วแต่ละฉบับยังมีลักษณะเฉพาะดังนี้

1. ฉบับครูเคิมเป็นฉบับ ล่องขาด ไม่ประกบกับรศน้ำคำ เลขที่คัมภีร์ 841/1-2 จารด้วยอักษรขอม ในสมัยกรุงธนบุรี นายสุก เป็นผู้จาร สภาพใบลานค่อนข้างเก่า ใบลานแข็ง ออกสีเข้ม มีรอยจุกคำ สังกศสระอิ และนฤคหิตยาก มีรอยลบด้วยรังสีเหลือง และเขียนทับใหม่ด้วยหมึกดำ และมีรอยขีดเส้นแยกวรรคตอนไว้ตลอดทั้งฉบับ สันนิษฐานว่า ฉบับนี้เป็นต้นฉบับที่นำไปคัดลอกในการทำสังคายนาระไตรปิฎก เมื่อปี 2331 ในรัชกาลที่ 1 เพราะมีรอยแก้ไขตลอดทั้งฉบับและคงด้วยเหตุผลนี้จึงเรียกฉบับนี้ว่า ฉบับครูเคิม

2. ฉบับทองใหญ่ รัชกาลที่ 1 ไม่ประกบกับทองหีบ เลขที่คัมภีร์ 840/1-2 ที่หน้าผูกจารไว้ว่า "พระทันตธาตุ ฉบับทองใหญ่ รัชกาลที่ 1 นายเงิน จำลอง" จารด้วยอักษรขอมบรรจง ลายมือสม่ำเสมอตลอดทั้งฉบับ ใบลานมีขนาดกว้างยาวกว่าฉบับอื่น จารนิคจารตกน้อย ได้รับการตรวจทานจากต้นฉบับที่แก้ไขแล้วเป็นอย่างดีฉบับนี้เป็นฉบับที่สร้างในสมัยสังคายนาครั้งรัชกาลที่ 1 ตัวคัมภีร์ปิดทองหีบตลอด แม้มันไม่ประกบกับปิดทองหีบตลอดเช่นกัน ต่อมาในรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างคัมภีร์ใบลานปิดทองหีบตลอด มีลักษณะเหมือนฉบับทองหีบของรัชกาลที่ 1 จึงเรียกฉบับทองหีบของรัชกาลที่ 1 ว่า "ฉบับทองใหญ่" เรียกฉบับทองหีบของรัชกาลที่ 3 ว่า "ทองน้อย"²⁹

²⁹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานหอพระสมุด หอพระมณเฑียรธรรม หอวิชาญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ แลหอสมุดสำหรับพระนคร (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2459),

3. ฉบับรศนำคำไท ไม่ประกบปลายต้นไม่ประกบเกล็ดหอย เลขที่คัมภีร์ 2591 ที่หน้าผูกจารวา "พระพันศษาคุณิธาน" ทานแลว จารควยอักษรขอม ฝีมือการจารประณีต อักษรงามตลอดทั้งฉบับ จารผิดจารตกน้อยแห่ง ไบลานอยู่ในสภาพดี อานง่าย ฉบับนี้ไม่บอกสมัยที่สร้างและผู้จารไว้ แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่าสร้างในรัชกาลที่ 3 เพราะคัมภีร์รศนำคำนั้น นิยมสร้างกันเฉพาะรัชกาลที่ 3 เท่านั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายคัมภีร์ฉบับรศนำคำไว้ว่า "คัมภีร์ฉบับรศนำคำ นิยมสร้างในรัชกาลที่ 3 ถ้าฉบับใดสร้างได้ดีเยี่ยมเรียกว่า ฉบับรศนำคำเอก ฉบับที่สร้างประณีตรองลงมา เรียกว่า ฉบับรศนำคำโท ถ้ารองลงมาอีกก็เรียกว่า ฉบับรศนำคำ เจย ๆ"³⁰

4. ฉบับทองน้อย ไม่ประกบปลายทองจีน เลขที่คัมภีร์ 2322 ที่หน้าผูกจารไว้ว่า "พระพันศษาคุณิธาน" ทานแลว จารควยอักษรขอม ฝีมือประณีต อานง่าย ไบลานอยู่ในสภาพดี จารผิด จารตกน้อย คัมภีร์ไบลานฉบับทองน้อยมีลักษณะเหมือนกับฉบับทองใหญ่ แต่ที่เรียกชื่อต่างกันเพื่อมิให้ชอคัมภีร์ซ้ำกัน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายเกี่ยวกับคัมภีร์ฉบับทองน้อยว่า "คัมภีร์ไบลานฉบับทองน้อยสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ช่างฝึกหัดผู้หญิงจารขึ้น คัมภีร์ปิดทองที่บั้งหมด เช่นเดียวกับคัมภีร์ที่สร้างสมัยรัชกาลที่ 1"³¹

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

5. ฉบับทองทิบ รัชกาลที่ 3 ไม่ประกบไม้สักธรรมดา เลขที่คัมภีร์ 7249 จารด้วยอักษรขอม ที่ลานปกบอกชื่อผู้สร้างคัมภีร์ไว้ว่า "พระพุทฺธศักราชล่วงแล้ว 2380 พระพรรษา ปี่ระกานพศก เจ้าคุณปราสาทกระต่าย สร้างพระไตรปิฎกไว้ในพระพุทฺธศาสนา ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคตกาลนี้เทอญ ไบลานอยู่ในสภาพคัตว์อักษรสวยงาม ชัดเจน อานงาย แต่จารผิด จารตกมากแห่ง

6. ฉบับรดน้ำคำ ไม่ประกบลายทองจีน เลขที่คัมภีร์ 131 จารด้วยอักษรขอมบรรจง ซึ่งเป็นฉบับอักษรขอมฉบับเดียวที่ค้นพบ มีมือการจารเป็นแบบเดียวกันโดยตลอด อานงาย ไบลานอยู่ในสภาพดี ฉบับนี้ไม่บอกชื่อผู้จารและสมัยที่สร้างไว้ แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่า คงสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 อนึ่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายถึงต้นฉบับคัมภีร์ไบลานที่นิยมสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 นี้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 3 นิยมสร้างคัมภีร์ไบลานขึ้น 4 ฉบับ คือ ฉบับรดน้ำคำ ฉบับทองนอย ฉบับชุบยอ และฉบับอักษรมอญ³²

7. ฉบับสองซาด ฉบับที่ 1 ไม่ประกบไม้สัก เลขที่คัมภีร์ 2992 จารด้วยอักษรขอม ไบลานอยู่ในสภาพดี อานงาย จารพยัญชนะถูกต้องตามอักษรวิธีจารผิด จารตกนอยแห่ง ที่หน้าผู้จารไว้ว่า "พระทันตชาคุนิชาน นางสัง จำลอง" และลานปกในบอกชื่อผู้สร้างคัมภีร์ไว้ว่า "พระยาศรีสทเทพ (เพ็ง) สร้างฉบับนี้" แม้จะไม่บอกสมัยที่สร้างไว้ก็ตาม ก็สามารถรู้ได้ว่า สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 เพราะพระยาศรีสทเทพ (เพ็ง) นั้นรับราชการอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 3

³²เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

8. ฉบับล่องชาด ฉบับที่ 2 ไม่ประทับลายทองจีน เลขคัมภีร์ 2592
 จารด้วยอักษรขอม ฝีมือการจารประณีตสวยงาม อานงาย ไบลานอยู่ในสภาพดี ขอบก
 พร่องในการจารมีน้อย ที่หน้าผูกจารไว้ว่า "พระทันตศาตนิธาน" ไม่บอกชื่อผู้จารและ
 สมัยที่จาร ผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณได้ให้ข้อสันนิษฐานไว้ว่า "จากลักษณะตัวอักษรที่
 จาร ไม่ประทับคัมภีร์และความเก่า น่าจะสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เพราะคัมภีร์
 ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น ฝีมือประณีต สวยงาม อานงาย จารดีและจารทกนอย
 อีกประการหนึ่ง เมื่อทรงผนวชอยู่ได้ช่วยเป็นธุระคานนี้ให้ อีกประการหนึ่งคัมภีร์ไบลาน
 ที่มีไม่ประทับเป็นลายทองจีนนั้น นิยมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 เพราะในรัชกาลนี้
 ประเทศไทยมีการค้าขายกับจีนตลอดเวลา เป็นผลให้ศิลปะแบบจีนแพร่หลายเข้ามาใน
 ประเทศไทยด้วย"³⁴ ผู้วิจัยเห็นว่า คัมภีร์ไบลานฉบับล่องชาด ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์
 นั้นนิยมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 และที่ 4 แต่ฉบับนี้ฝีมือการจารประณีต สวยงาม และไม่
 ประทับก็เป็นลายทองจีน ซึ่งนิยมทำกันในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 3 ทรงสนพระทัย
 ในการสร้างคัมภีร์ไบลานอยู่มาก จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการฝึกหัดช่างจารขึ้น
 คัมภีร์ที่สร้างในรัชกาลที่ 3 ฝีมือการจารจึงสวยงาม

ศูนย์วิทยพัทธยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁴ สัมภาษณ์ วิรัตน์ อุณาพรวารงกูร, เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณ,

9. ฉบับลงชาค ฉบับที่ 3 ไม่ประกับล่องชาคเขียนลายทอง เลขที่คัมภีร์ 6554 จารควยอักษรขอมบรรจง ผูกที่ 1 ลานแรก บรรจงจารอย่างสวยงาม อักษรตัวใหญ่ อ่านง่าย ลานหลัง ๆ จารตัวเล็กลง และจารดิอ่านยาก ผูกที่ 2 จารสมาเสมอกันตลอดทั้งผูก ใบลานอยู่ในสภาพใหม่ ชอบกพร่องในการจาร เช่น จารผิด จารตกหลายแห่ง ไม่บอกสมัยที่แต่งไว้เพียงแต่จารที่หน้าลานว่า "ตันตชาคุนิชาน" เมื่อเปรียบเทียบตัวอักษรที่จารกับฉบับอื่น ๆ แล้วสันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 และใบลานก็อยู่ในสภาพใหม่กว่าฉบับอื่น ๆ ทั้งฝีมือการจารก็ไม่ประณีต ตัวอักษรไม่สม่ำเสมอ เข้าใจว่าจะช่วยกันจารหลายคน³⁵

10. ฉบับลงชาค ฉบับที่ 4 ไม่ประกัปเป็นไม้ขรรคมคา เลขที่คัมภีร์ 2691 จารควยอักษรขอมบรรจง สภาพใบลานอยู่ในสภาพดี แต่การคัดเลือกใบลานไม่ดีนัก เพราะมีลานอ่อนและลานแก่ปะปนกัน ฝีมือการจารเป็นลายมือเดียวโดยตลอด การจารผิด จารตกมีมากแห่ง การจารข้อความซ้ำกันมีบางแห่ง และบางคำพยัญชนะสะกดไม่ถูกต้องตามอักษรวิธี เข้าใจว่าคนหนึ่งเป็นผู้อ่าน อีกคนหนึ่งจารตามเสียงอ่าน ผู้จารไม่เข้าใจภาษาบาลีจึงจารผิด ฉบับนี้ไม่บอกสมัยที่สร้างและผู้จารไว้ มีผู้สันนิษฐานว่าฉบับนี้จะสร้างขึ้นประมาณสมัยรัชกาลที่ 4 เพราะลักษณะตัวอักษรที่จารและการทำไม้ประกัปคัมภีร์ไม่ประณีต ใบลานยังใหม่ และฉบับลงชาคส่วนใหญ่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4³⁶

³⁵ สัมภาษณ์ วิรัตน์ อุนนาทรวรางกูร, ผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณ,
18 มีนาคม 2526.

³⁶ สัมภาษณ์บุคคลเดียวกัน.

11. ฉบับล่องชาด ฉบับที่ 5 ไม่ประทับขรรมคา เลขที่คัมภีร์ 6560
 จารด้วยอักษรขอม มีมือการจารไม่ประณีตนัก การเว้นระยะของไฟไม่สม่ำเสมอ
 บางแห่งจารชิดกัน บางแห่งจารห่างกัน การใช้เครื่องหมาย ๖ จบ
 ประโยค ใช้ไม่แน่นอน บางคาตายังไม่ครบบาทก็ใช้เครื่องหมาย ๖
 จารผิด จารตก มากแห่ง การคัดเลือกใบลานไม่ประณีต มีใบลานอ่อนและ
 แข็งปะปนกัน บางลานออกสีเข้มแดงอมดำ มีลักษณะเกรียมไหม ทั้งนี้เป็นเพราะ
 ขาดความประณีตในการสร้างคัมภีร์ใบลาน กรรมวิธีการสร้างคัมภีร์ใบลานนั้น
 เมื่อเตรียมใบลานและจารเสร็จแล้ว ต้องทาควยเขมาไฟผสมน้ำมันยาง
 เพื่อให้สีคำของเขมาไปลงไปในร่องที่จาร ใ้ลูกประคณูไปมาให้ทั่ว แล้วนำ
 ทรายละเอียดที่คว่ำไฟให้ร้อนพอประมาณโรยลงบนใบลาน ใ้ลูกประคณูไปมาอีก
 ครั้งเพื่อลบเขมาไปที่ไม่ต้องออก ถ้าคว่ำทรายร้อนไปจะทำให้ใบลานออกเป็นสี
 เขมเกือบดำ³⁷

³⁷ กองแก้ว วีระประจักษ์, การทำสมุดและการเตรียมใบลาน

(กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2520), หน้า 12-13

หลักเกณฑ์ในการเลือกคำ

1. คำหรือข้อความในคัมภีร์ต้นศาตุนิธานที่ตรงกันทุกฉบับ ก็ถือว่าเป็นคำหรือข้อความที่ถูกต้อง

2. คำหรือข้อความที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยใช้ฉบับ ท.1 เป็นหลักในการตรวจชำระ เพราะเป็นฉบับหลวงจารด้วยอักษรขอมบรรจง อักษรสวยงาม อ่านง่าย จารฉัด จารตกลอย ต้นฉบับได้รับการตรวจทานจากต้นฉบับเดิมอย่างดี เพราะเป็นฉบับที่สร้างขึ้นในสมัยสังคายนาครั้งรัชกาลที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2331

3. ถ้าคำในฉบับอื่นเมื่อแปลแล้วได้ความหมายได้ถูกต้องและเหมาะสมกับเนื้อเรื่องมากกว่าคำในฉบับ ท.1 หรือเป็นคำที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ดีกว่าคำในฉบับ ท.1 ผู้วิจัยจะใช้คำในฉบับอื่นนั้น

4. อย่างไรก็ตาม การสะกดตัวอาจมีข้อแตกต่างกันได้ ความแตกต่างอาจเป็นเพราะความนิยมแต่ละสมัยหรือท้องถิ่น ในกรณีนี้ การตรวจชำระถือเอาตามทีสะกดในคัมภีร์พระไตรปิฎกของกรมการศาสนาเป็นหลัก ถัดไปถือเอาการสะกดตามคัมภีร์พุทธศาสนาที่มีการตรวจชำระแล้ว โดยมทามกฎราชวิทยาลัย เช่น สมันตปาสาทิกา หรือตรวจชำระแล้วโดยกรมศิลปากร เช่น ญะวงศ์ เป็นต้น ในกรณีที่เป็นคำที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์เหล่านี้ จะถือเอาการสะกดตามพทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ แล้วจึงถือเอา

ตาม **The Pali Text Society's Pali English Dictionary** ของ

T.W. Rhys Davids and William Stede เป็นหลักตามลำดับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอบกพร่องที่เกิดจากการจาร

คัมภีร์ทันตชาตุนิธานทั้ง 11 ฉบับ ที่นำมาตรวจสอบชำระนี้ คัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกัน การคัดลอกสืบต่อกันมานั้น ผู้จารขาดความประณีตในการจาร จึงทำให้ข้อความที่จารนั้นบกพร่องไป แต่เนื้อความแต่ละฉบับนั้นไม่แตกต่างกัน ความบกพร่องในการจารนั้นพอจะสรุปได้ดังนี้

1. จารผิดเพราะตัวอักษรคล้ายกัน (เฉพาะอักษรขอม)

ก/พ	(ก/ล)	เขน	สาทุกยานปุรวร	เข็น	สาทุกยานปุรวร	(112)
ค/ก	(ค/ค)	"	มโหรรคา	"	มโหรรคา	(551)
ค/ภ	(ค/ภ)	"	คิริ	"	ภิริ	(1135)
ค/ต	(ค/ค)	"	คตปุปมาณ	"	คตปุปมาณ	(617)
ต/ค	(ค/ค)	"	สตตทาหมคัค	"	สตตทาหมคัค	(159)
ถ/ช	(ถ/ช)	"	วิวรรถ	"	วิวรรช	(65)
ท/ธ	(ธ/ธ)	"	สุทโธชนสุส	"	สุทโธชนสุส	(463)
ธ/ท	(ธ/ธ)	"	ปวิธัสยิ	"	ปวิธัสยิ	(321)
ธ/จ	(ธ/จ)	"	ชเรนุเต	"	จเรนุเต	(191)
ป/จ	(ป/จ)	"	ปชหิตุวา	"	จชหิตุวา	(49)
จ/ป	(จ/ป)	"	จาริก	"	ปาริก	(508)
ป/ม	(ป/ม)	"	กมุปิลวตุถุ	"	กมุปิลวตุถุ	(143)
ม/ป	(ม/ป)	"	วสุสมจจุโย	"	วสุสปจจุโย	(480)
ณ/ช	(ณ/ช)	"	ฉาเลตุ	"	ชาเลตุ	(285)
ส/ล	(ส/ล)	"	อุสุสย	"	อุลลย	(140)
ห/มา	(ห/มา)	"	หราชิ	"	มาราหิ	(514)
มา/ห	(มา/ห)	"	กุมาระ	"	กุหเร	(1087)

2. จารึกเพราะมีเสียงใกล้เคียงกัน

ฎ/ต	แทน	สุนนฏฎเก	เป็น	สุนนฏตเก	(274)
ต/ฎ	"	ปฏิกฎฎาเปลิ	"	ปฏิกฎฎาเปลิ	(324)
ฉ/น	"	มหาคณี	"	มหาคณี	(472)
น/ฉ	"	คมนนิสิณูเน	"	คมนนิสิณูเน	(51)
ท/ช	"	ททนุติ	"	ทชนุติ	(1290)
ฉ/ส	"	ฉททนุเต	"	สททนุเต	(158)
พ/ภ	"	ลุมพินิสุมมี	"	ลุมภินิสุมมี	(108)
พ/ล	"	อุยฺยยานกิติ	"	อุยฺยยานกิลิ	(128)
ล/ร	"	ปาลาเปลิ	"	ปารราเปลิ	(893)

3. จารึกเพราะสะกดตัวตามผิด

ฎฐ/ตฎ	"	โกฏฐโกสานิ	"	โกตฎโกสานิ	(37)
ฐช/ฎฐ	"	วิสฐเชติ	"	วิสฎฐเชติ	(1353)
ฐช/ตฎ	"	วิฐฐาพล	"	วิทฎฐาพล	(961)
ทท/ทช	"	สททหิ	"	สทชหิ	(963)
นต/ตฎ	"	ชณตฎา	"	สมตฎตา	(200)
นุน/นต	"	ปสนุนชนุนัน	"	ปสนตชนุนัน	(347)
ณฐ/พพ	"	สณฐาการ	"	สพพาการ	(400)

4. จารนิคเพราะความไม่รอบคอบของผู้จาร

ก. คานสระ

1. จารสระตก เช่น

ชเนตฺติ	เป็น	ชเนตฺติ	(103)
ภิกฺขุ	"	ภิกฺขุ	(127)
มุนิชาตฺ	"	มุนิชาตฺ	(1180)
ภิชฺชีสุ	"	ภิชฺชีสุ	(209)
จินฺตยิตฺวา	"	จินฺตยิตฺวา	(731)
ภณฺชิตฺวา	"	ภณฺชิตฺวา	(254)
มฺลิกา	"	มฺลิกา	(205)
สโมสรฺสุ	"	สโมสรฺสุ	(738)
ปรียิตฺวา	"	ปรียิตฺวา	(100)
วชิตาเว	"	วชิตาเว	(95)

2. จารสระเกิน เช่น

พหฺโว	"	พหฺโว	(494)
โสภณามกํ	"	โสภณามกํ	(738)
ภคิเนยฺยํ	"	ภคิเนยฺยํ	(738)
ภุชฺเค	"	ภุชฺเค	(1201)
สมาหิตํ	"	สมาหิตํ	(226)
ยาศสนฺตี	"	ยาศสนฺตี	(15)
สมฺนฺตา	"	สมฺนฺตา	(110)
สปรฺชเนหิ	"	สปรฺชเนหิ	(129)

3. จารสระเสียงสั้น เป็นสระเสียงยาว จารสระเสียงยาวเป็นสระเสียงสั้น หรือเป็นสระอื่น เช่น

อ/อา	เช่น	อโลกปญฺญิ	เป็น	อาโลกปญฺญา	(183)
อ/โ	"	ปฏิลิกฺทฺวา	"	ปฏิโกลิกฺทฺวา	(136)
อา/อ	"	ชลขารโ	"	ชลขรโ	(109)
อิ/อี	"	ปฏิลิกิ	"	ปฏิลึ	(1261)
อี/อิ	"	ชมฺพุทีเป	"	ชมฺพุทึเป	(30)
อุ/อุ	"	ทาวทีสปรุ	"	ทาวทีสุปรุ	(329)
อุ/อุ	"	ปุทีสุ	"	ปุทีสุ	(236)
เอ/อ	"	ทเลหิ	"	ทลหิ	(607)
เอ/โ	"	สุเมเช	"	สุเมโ	(90)
โ/เอ	"	ปาโท ว	"	ปาเท ว	(165)
อ/อา	"	ปรณิ	"	สธณา	(232)

ข. คำนวณสระ

1. จารพยัญชนะตก เช่น

มหาปญฺญา	เป็น	มหาปญฺญา	(6)
เปตกัจจาวสาเน	"	เปตกัจจาวเน	(35)
อมรปุรวรสุมี	"	อมปุรวรสุมี	(39)
สตฺตฺรตฺตฺนฺตรสุมี	"	สตฺตฺนฺตรสุมี	(52)
อรินฺทมนรมินฺโท	"	อรินฺทมนรมินฺโท	(97)
อชิษฺฐานโยชชา	"	อชิษฺฐานโยชชา	(188)
โกณฺทญฺโญ	"	โกณฺทญฺโญ	(238)
โสตาปตฺตฺยล	"	โสตาปตฺตฺยล	(241)
ททฺชินฺทฺชก	"	ททฺชก	(564)

2. จารพยัญชนะเกิน เช่น

ลิจิสูมี	เป็น	ลิจิสิสูมี	(98)
อปรमितกปุเป	"	อปุปรमितกปุเป	(29)
อมรคณ	"	อมรภคณ	(102)
มฤตสมนา	"	มฤตสุมนา	(123)
รตนรณ	"	รตตรณ	(126)
ทนต์โปโณทก	"	ทนต์โปโณทก	(224)
อมรปุรสูมี	"	อปรมรปุรสูมี	(31)

3. ซอนพยัญชนะในที่ไม่ควรซอน เช่น

น/นุน	เช่น	ทินกรา	เป็น	ทินนกรา	(196)
ป/ปป	"	วิปฺสูสมฺหิ	"	วิปฺสูสูสมฺหิ	(96)
ค/คฺค	"	อปรमितคฺโณ	"	อปรमितคฺคฺโณ	(16)
ช/ชฺช	"	สาชฺชนํ	"	สาชฺชชฺชนํ	(217)
ค/คฺค	"	มโหรรคา	"	มโหรรคฺคา	(651)
ล/ลฺล	"	ชมฺพุโกลํ	"	ชมฺพุโกลฺลํ	(653)

4. ไมซอนพยัญชนะในที่ควรซอน เช่น

ชฺช/ช	เช่น	ปพฺพชฺช	เป็น	ปพฺพช	(298)
ชฺช/ช	"	เชตฺตคฺคยฺสูมี	"	เชตฺตคฺคยฺสูมี	(13)
ปฺป/ป	"	มรฺปฺปิโย	"	มรฺปิโย	(576)
ยฺย/ย	"	จินฺนฺเตยฺโย	"	จินฺนฺเตโย	(780)
คฺค/ค	"	อฺคฺคฺคนฺทฺวา	"	อฺคฺคนฺทฺวา	(660)

5. จารนิคหิตตก เช่น

สัหฺรติ	เป็น	สัหฺรติ	(62)
สัเวเชนุโศ	"	สเวเชนุโศ	(295)
ปาฏีเหฺ	"	ปาฏีเหฺ	(216)
อปรารชั	"	อปรารช	(1034)
จตุกกเมกั	"	จตุกกเมก	(227)
เอเกกั	"	เอเกก	(436)
ชาตุนิธานั	"	ชาตุนิธาน	(447)
ตมตถั	"	ตมตถ	(509)
อกัสสุ	"	อกัสสุ	(594)
สิเนรุปาถั	"	สิเนรุปาถ	(735)
ปญฺญกมฺมึ	"	ปญฺญกมฺม	(1046)
ชิตฺรึ	"	ชิตฺร	(1066)
นาวั	"	นาว	(1187)
ปุชฺยิสฺสุ	"	ปุชฺยิสฺสุ	(1253)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การใช้รูปแบบการประพันธ์และภาษาที่ใช้

ก. รูปแบบการประพันธ์

คัมภีร์ทันตชาตุนิขาน ผู้รจนาได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ปริจเฉท แต่ละปริจเฉทรจนาโดยใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองเกือบจะทั้งหมด ที่เป็นร้อยแก้วบ้างก็มี ขอแยกกล่าวเป็นปริจเฉท ๆ ดังต่อไปนี้

ปริจเฉทที่ 1 ผู้รจนาได้แบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ ตอนแรกเป็นปณามคาถา อารัมภคาถา และพาหิรคาถา แต่ละคาถาใช้ฉันทประพันธ์ประเภทต่าง ๆ กัน คือ ปณามคาถา บาทที่ 1 และบาทที่ 4 เป็นอนุเพนทวิเชียรฉันท บาทที่ 2 และบาทที่ 3 เป็นอินทวิเชียรฉันท ในคาถานี้มี 2 ฉันทปะปนคละกัน ไม่มีฉันทใดถูกต้องตามฉันทลักษณะ ลักษณะที่ 2 ฉันทปรากฏในคาถาเดียวกันนี้ ท่านเรียกว่า อุปชาติฉันท ดังนี้

ปณามคาถา มีฉันท 2 ชนิดคละกันคือ บาทที่ 1 และบาทที่ 4 เป็นอนุเพนทวิเชียรฉันท บาทที่ 2 และบาทที่ 3 เป็นอินทวิเชียรฉันท ซึ่งท่านเรียกชื่อของฉันทลักษณะนี้ว่า อุปชาติฉันท ดังนี้

นมามี พุทธิ ปรมชาคุฑาวารี
 สมมญจ ชาคู อมตปุกาสี
 สงมญจ เสฏฐ วรชาคุพูช
 หตทุตราโย รตนตฺตเยน.

ส่วนคาถาอารัมภบทต่อมารจนาโดยใช้ปัฐยวาทฉันท ซึ่งฉันทนี้ปรากฏถึงสาเหตุการรจนาและความมุ่งหมายแห่งการรจนา ตัวอย่างปัฐยวาทฉันท

พุทธิศาสนโชคตฺถ	นราธิปติราชาธินา
เชยฺยสงฺคามนาเมน	มหาปฺญฺเชน ยาจิโต
คัมภีรฺกฺขรปทฺสฺส	ชาคูวจนฺสฺส นิสฺสย
เทยฺยกาสา ย จ อนุ-	กริสฺส สฺสุโพธิยา.

ปัฐยวาทฉันทนี้ส่วนมากท่านนิยมใช้รจนา เพราะนอกจากหาคำพ้องมาใช้ได้ง่ายแล้วฉันทนี้ก็มีบังคับไม่มาก

มาลินีนันท์ รจนานาทรภดา ตอนหูเรนิทานและอวิหุรนิทาน ตัวอย่าง
มาลินีนันท์ คังนี้

สุฆาต มิตี มหาสิปพุกานญจ
ปฐุติกวิวิวตุกั ปุพพวัสวลมูพา
สุชนชนปสาทิ ปิติปามุชชุตถเมว
วร หสพลชาตุวัสญจาหิ กริสูส.

ในบทสรุปตอนสุดท้ายทุก ๆ ประใจเฉทของคัมภีร์ทันตชาคุนิชานนี้ ท่าน
ผู้รจนานจะระบุดึงวัตุอุประสงคิในการรจนาน โดยรจนานเป็นคำร้อยแคว ตัวอย่าง
เชน

อิติ สาชุนนปีติปามุชชุตถาย กเต ชาตุวัส
โพธิปริทีปนปริจุเฉโท นาม ปฐโม ปริจุเฉโท.

แม้ในประใจเฉทที่ 2 ท่านรจนานขยายเนื้อหาสันติเกนิทานโดยใช้คำประพันธ์
เป็นร้อยกรองส่วนมาก กล่าวคือ

ปฐุยาวัตถรฉันท์ เชน

จุงกมิทวาราน สตุทาทิ จุงกเม รตนามเย
วิจินนุโต จิโน ชมฺมํ วร โส รตนชเร.

บาทสุดท้ายแมจะฉิคคฉฉฉฉฉฉฉ แต่เพื่อรักษาเนื้อความไม่ให้เสีย
กันบว่าใช้ได้

สัทชรฉฉฉฉ ฉฉฉ

เอว โส ชมฺมราชา สกรูปคมนิ ปชหิตวา
ปรตุถิ กาคุ สัสารวณฺฺฉิ ปวิสิย ชมฺมํ
จตุสัเชยฺยลลฺลชเช ปุเรทวา ปารมิ สมทิส
หสวิชวา เชปยิตวา กิลเส ปตุโต
สพฺพณฺฺญทวารํ อติว พหฺวิชิ ปาฏิเหโร อกาสิ ฯ

ปริจเจตที่ 3 เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองวังสัจฉรินทร์
ตัวอย่าง เช่น

ยथा हि मुनिभूतो परिनिพुโศ
 สत्तทวยญจจารส วสุสมจฺจโย
 อโหสิ ราชา อิชโสกนามโก
 สิริขโร มหิตุชโภกิปญฺญโก

ปริจเจตที่ 4 เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองปรีชาวัตรฉันท์ ยกเว้น
บทสรุปก่อนท้ายปริจเจตเท่านั้นที่ใส่คำร้อยแก้ว เช่น

วิสเย เหวปุตฺตมฺหิ สมฺมาทิฏฺฐิ พุทฺธโน
 คคฺคฺค สารีริกํ ฐปํ อกาสิ กนฺกมยํ

จึงสรุปได้ว่า ท่านรจนาคัมภีร์ต้นตราชูนิชานนี้โดยใช้คำประพันธ์
ประเภทร้อยกรอง ซึ่งใช้ฉันท์ 5 แบบ ดังนี้

1. ปรีชาวัตรฉันท์ มี 433 คาถา
2. วังสัจฉฉันท์ มี 132 คาถา
3. มาลินีฉันท์ มี 66 คาถา
4. อุปุชาศิฉันท์ มี 1 คาถา
5. สัทธราฉันท์ มี 1 คาถา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. อักษรที่ 5,6,7 ในบาทที่ 2,4 บังคับ ช คณะ
5. อักษรที่ 2,3,4 ของทุกบาทไม่บังคับคณะฉันท แต่ห้ามใช้ ส คณะ และ น คณะ

จากแผนผังและลักษณะของปัฐยวาทฉันทนี้ ฉันทที่ยกมาเป็นตัวอย่างนั้น ผิดจากกฎข้อบังคับไป 3 แห่ง คือ คำว่า "...รปทสุ" ในคำว่า "คัมภีร์กษรปทสุส" ควรเป็น "...รปาทสุ" เพราะคำที่ 6,7 เป็นครุ แต่ผู้รจนายอมผิดข้อบังคับ เพราะต้องการจะรักษาเนื้อความคือ "บทแห่งอักษร" ไว้ ถัดจากรจนาคำข้อบังคับ เนื้อความจะเป็น "บาทแห่งอักษร" ซึ่งความหมายจะเปลี่ยนไป คำว่า "ตวจ" ในคำว่า "ชาตวจนสต" นั้น ห้ามใช้ ส คณะ และ น คณะ แต่ผู้รจนาก็ใช้ ล ทั้ง 3 คำ ยอมผิดฉันทลักษณะเพื่อรักษาเนื้อความดังกล่าวแล้ว และคำว่า "...ย จ อ-" ในคำว่า "เทยฺยภาสาย จ อนุ-" ตามข้อบังคับของฉันทควรเป็น "...ย จา อา-" แต่ท่านยอมผิดฉันทด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ฉันทลักษณะในคัมภีร์รัตนตชาตนี้ แม้จะขาดอสังการศาสตร์ไปบ้าง ก็นับว่าคัมภีร์นี้เป็นวรรณคดีบาลีที่มีคุณค่ายิ่งคัมภีร์หนึ่ง เพราะความบกพร่องในทางฉันทลักษณะนั้น อาจจะเกิดขึ้นจากการคัดลอกสืบทอดกันมาก็ได้ เพราะคัมภีร์นี้ใครรจนารุ่นก่อนปี พ.ศ. 1870 เกือบ 700 ปีมาแล้ว ในระยะนั้นพระพุทธรูปศาสนาในอาณาจักรล้านนายังไม่เจริญมากนัก พระเถระล้านนาที่ไปศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ลังกาคลับมา ท่านรจนาคัมภีร์นั้น คงจะยึดรูปแบบคัมภีร์ในลังกา เช่น มหาวงศ์ จุลวงศ์ เป็นต้น จึงใคร่จนาเป็นฉันทลักษณะตลอดคัมภีร์ อย่างไรก็ตาม นับว่าท่านผู้รจนามีความรู้แตกฉานในคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ประเภทพงศาวดารของลังกาอยู่มาก

ข. ลักษณะการใช้ภาษาบาลี

คัมภีร์ต้นตราชูนิชาน มีลักษณะการใช้ภาษา ดังนี้

1. นิยมใช้คำสมาส เช่น

- สหรถชนจิตตลิตัพพภาว
- กรพลชงฆพเลนานหริทฺวา
- ฉพพณฺณรํสีสมพฺพุทะปฺปภาสมากุล
- ปญฺจจุฬีคามกุมารเวสโต
- โสวณฺณจฺวโกฏฺถกาภิปวเรน

2. นิยมใช้ศัพท์ที่เป็นไวพจน์ เช่น

โพธิ	ใช้	ทุมินฺโท	ต้นศรีมหาโพธิ์
โพธิคมน	"	ทุมินฺทคมน	การเสด็จมาของต้นศรีมหาโพธิ์
อากาศ	"	อนิลปเด	ทางอากาศ
พราหมณสูต	"	วิปฺปสุต	พราหมณ์
ปราสาท	"	มฺยูโป	ปราสาท
มhitลา	"	ชคคิตลา	พื้นดิน
เทวมณฺณสุสาน	"	มรฺฐน	เทวดาและมนุษย์
ชีนาสวา	"	วีกตาสวา	พระชีนาสพ
สพฺพา	"	ชิลา	หิ้งปวง

3. นิยมใช้อภิธานศัพท์ต่าง ๆ กัน เช่น

พระพุทธเจ้า   พุทฺโธ   หสพโล   สตุถา   สพุพฺพณฺ
 สมุพุทฺโธ   มุนินฺโท   มหามุนิ   สาถฺยปฺคโว
 ภาควา   โลกนาโถ   มเหสิ   นายโก
 วินายโก   สุกโต   จกฺขุมมา   มารชิโน
 ชิโน   ชมฺมราชา   ตถาคโต   นราสโก

5. นิยมใช้ ทูวา ปัจจัยคุมประโยค เช่น

โล อพพรตุเท หยวมารุยห
นิกขมม ทมฺหา นคราสนนฺโน ๗

พรหมมฺหารสโกฏี จ เทวตา จ อสฺเซยฺยา
 โลคาปตฺติณฺลํ ปชฺวา ชมฺมจกฺเก ปวตฺติเต ๗

6. นิยมใช้ เฑว ปัจจัยแทน คู่ ปัจจัย เช่น

- สกฺกา จเลเฑว น ทิ
- โล นาสกฺทิ ชเสเฑว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหาโดยย่อและที่มาของคัมภีร์ทันตชาคฺคินิชาเน

เนื้อหาของคัมภีร์ทันตชาคฺคินิชาเน ไคแบ่งออกเป็น 4 ปริจเฉท แต่ละปริจเฉทมีเนื้อหาโดยย่อดังนี้

ปริจเฉทที่ 1 เรียกว่า "โพธิปริทีปนปริจเฉท" กล่าวถึงอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติสุเมธคาบสีในสมัยพระที่บังกรพุทธเจ้า ไคทรงบำเพ็ญบารมีในสำนักของพระพุทธเจ้า 24 พระองค์ และไครับพุทธพยากรณ์จากสำนักของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น จนกระทั่งไคมาเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมีแล้วไคอุบัติเป็นคฤศิตเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นคฤศิต เมื่อเหล่าเทวดาอัญเชิญให้ลงมาเกิดในมนุษยโลก พระองค์ไคลงมาปฏิสนธิในครรภ์ของพระนางสิริมหามายา และไคประสูติเป็นเจ้าชายสิทฺธิชิตตะ แห่งนครกบิลพัสดุ์ จนกระทั่งไคเสด็จออกบรรพชาและไคตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่โคนต้นศรีมหาโพธิ์

ที่มาของเนื้อหา เนื้อหาของเรื่องมาจากพุทธวงศ์ ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก นำมาจากคัมภีร์อรรถกถา คือคัมภีร์ชาตกัฎฐกถา ภาค 1 ตอนสุเมธกถา และมาจากตอนตนปริจเฉทที่ 1 ของคัมภีร์มหาวงศ์

ปริจเฉทที่ 2 เรียกว่า "ทศพลปรินิพพานปริจเฉท" กล่าวถึงการเสวยวิมุตติสุขตลอด 7 สัปดาหฺ์ ในสถานทั้ง 7 แห่ง รอบ ๆ ต้นศรีมหาโพธิ์ ต่อจากนั้นท้าวมหาพรหมทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงแสดงพระธรรมไปรคสรพสฺสตัว พระองค์ทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตนสูตร ไปรคเบญจวัคคีย์ มีสรพสฺสตัวไคบรรลุนิพพาน จำนวน 18 โภคิ แล้วเสด็จไปปรคชภูมิต 3 พื้นองที่ไคบำลอรุเวลาเสนาณิคม

ต่อมาพระองค์เสด็จไปลังกาทวีป 3 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 เสด็จไปขจัดพวกปีศาจออกจากเกาะลังกา ให้ไปอยู่เกาะคีรีทีปะ ทรงกระทำให้เกาะลังกาสะอาดหมดจดเพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาของพระองค์ และทรงแสดงธรรมโปรดเทศาภิมาประชุมกัน ประทานพระเกศธาตุหนึ่งกำพระหัตถ์ให้แก่สมณเทพฝ่ายสมณเทพไคนำไปบรรจุไว้ ณ เจดีย์ที่สร้างขึ้นตรงที่พระพุทธองค์ประทับ

ครั้งที่ 2 พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดจุฬาราชและมโหทร พญานาค 2 อาหลานที่ท่าสงครามแย่งชิงแทนแคว้นนี้ สมณเทพไคนำตนราชาชนะมากันเป็นเศวตฉัตร แล้วพระพุทธองค์ทรงให้สมณเทพปลุกตนราชาชนะไว้นั้น เพื่อให้เป็นบริโภคเจดีย์

ครั้งที่ 3 พระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์บริวาร 500 รูป เสด็จไปสู่กัลยาณิศงคคา ตามคำนิมนต์ของมณีอักษิกนาคราช ครั้นแล้วได้เสด็จไปประทับรอยพระพุทธบาทบนยอดเขาสมณภู

เมื่อพระพุทธองค์บำเพ็ญพุทธกิจตลอด 45 พรรษา ก็ได้เสด็จปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์เหลือลง 2 ประเภท คือ วิปปฏิณณธาตุ คือพระบรมสารีริกธาตุที่แยกกระจายมี 16 ทะนาน โทณพราหมณ์แบ่งให้หัตถ์ 8 หัวเมืองนำไปบรรจุในพระสถูปเจดีย์ เพื่อสักการบูชา และนิวิปปฏิณณธาตุ ได้แก่พระบรมสารีริกธาตุที่ไม่แยกกระจายมี 7 องค์ คือ พระเขี้ยวแก้ว 4 องค์ พระอักษกธาตุ 2 องค์ พระอุณห์สี 1 องค์

บรรดาพระบรมสารีริกธาตุที่แยกกระจายเหล่านั้น มี 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด ขนาดกลาง ประมาณเท่าเมล็ดข้าวสาร หักกลาง ขนาดใหญ่ ประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียวผ่าซีก ว่าโดยสังเขป มี 3 สี คือ มีสีจุกดอกมะลิตูม มีสีจุกแก้วมุกดาที่ช่างเจียรไนดีแล้ว และมีสีจุกผงทองคำ

ต่อมาพระมหากัสสปเถระ ได้เล็งเห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่พระบรมสารีริกธาตุ จึงได้รวบรวมไปให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกระทำชาตุนิธาน ยกเวนส่วนที่อยู่รามคาม เพราะพวกนาคหวงแหนไว้ และต่อไปพระบรมสารีริกธาตุส่วนนี้จะมีผู้นำไปประดิษฐานที่ลังกาทวีป

ที่มาของเนื้อหา เนื้อความที่กล่าวถึงตอนที่พระพุทธองค์เสวยวิมุตติสุข
ตลอด 7 สัปดาหฺและทรงแสดงปฐมเทศนาตลอดทั้งโปรดชฎิล 3 พี่น้อง มาจาก
มหาขันธกะ มหาวรรค พระวินัยปิฎก หนา 1 - 40 เฉพาะเนื้อหาที่ทวามหาพรหม
กราบทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงแสดงธรรมนั้นยังมาจากรัตนจงกรมกัณฑ์ พุทธวงศ์
ชุตทกนิกาย พระสุตตันตปิฎก หนา 403

เนื้อความที่กล่าวถึงพระพุทธองค์เสด็จลังกา 3 ครั้ง มาจากคัมภีร์
มหาวิงสะ ปริจเฉทที่ 1 คือ ครั้งที่ 1 มาจากมหายังคคณมนะ ครั้งที่ 2 มาจาก
นาคที่ป่าคณมนะ ครั้งที่ 3 มาจากกัลยาณิอาคณมนะ

เนื้อความที่กล่าวถึง พุทธกิจที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมาตลอด 45 พรรษา
และเสด็จปรินิพพานที่เมืองกุสินารา โทณพราหมณ์ได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็น
8 ส่วน มอบแก่นักริษยและพราหมณ์ที่มาขอ มาจาก มหาปรินิพพานสูตร ทีฆนิกาย
มหาวรรค พระสุตตันตปิฎก หนา 189 - 195 เฉพาะตอนแจกพระบรมสารีริกธาตุ
นั้นมาจาก ตอน ขาตุภาชนียกถา จริยาปิฎก พุทธวงศ์ ชุตทกนิกาย
พระสุตตันตปิฎก หนา 548 - 549

เนื้อความที่กล่าวถึง ขนาด สันฐาน สี ของพระบรมสารีริกธาตุ
มาจากคัมภีร์อรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ภาค 2 หนา 271 และเนื้อความที่กล่าวถึง
พระมหากัสสปเถระ เห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่พระบรมสารีริกธาตุ จึงได้
รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุมอบให้พระเจ้าอชาตศัตรู และพระเจ้าอชาตศัตรู
ทรงกระทำชาตุนิธาน มาจากคัมภีร์ชาตกัฏฐกถา ภาค 1 หนา 281 - 283
และคัมภีร์อุปวิงสะ หนา 157 - 159

ปริจเฉทที่ 3 เรียกว่า "เจติยปริทีปปริจเฉท" กล่าวถึงเมื่อพระพุทธกาลล่วงแล้วได้ 218 ปี พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้อุทิศสร้างมหาวิหาร 84,000 แห่ง เพื่อบูชาพระธรรม 84,000 พระธรรมชั้นตรี และได้นำพระบรมสารีริกธาตุที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกระทำทานุชานไว้ แจกจ่ายไปประดิษฐานในวัดและวิหาร ที่พระองค์ให้สร้างขึ้น 84,000 แห่งนั้น เพื่อที่จะให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายอย่างกว้างขวาง ต่อมาปี พ.ศ. 236 พระมหินทเดระได้นำพระพุทธศาสนาจากชมพูทวีปเข้ามาประดิษฐานในลังกาทวีป ยังพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พร้อมทั้งชาวลังกาทวีปทั้งสิ้นให้ตั้งอยู่ในพระรัตนตรัย พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ทรงสร้างเจติยสถูปารามขึ้นที่เมืองอนูราชบุรี เพื่อประดิษฐานพระนลาตธาตุ พระทักษิณิกชกธาตุ

ต่อมาพระนางสังฆมิตตาเถรี ได้อัญเชิญพระศรีมหาโพธิ์ จากชมพูทวีป มาประดิษฐานในลังกาทวีป ขณะที่เรืออัญเชิญพระศรีมหาโพธิ์แล่นมาตามทะเล พวกนักประสงคจะบูชาพระศรีมหาโพธิ์ จึงกล่าวอ้อนวอน พระนางสังฆมิตตาเถรี โดยยกเหตุผลที่พระพุทธองค์เคยทรงอนุเคราะห์แก่พวกนาคมีพระยาภานุค นาคมุจลินท์ อรุเวลนาคราช นันโทปนันทนาคราช จุโพทร มโหทรนาคราช และมณีอักษิกนาคราช เป็นต้น ให้พระนางสังฆมิตตาเถรีฟัง พระนางจึงอนุญาตให้พวกนาคนำพระศรีมหาโพธิ์บูชาตลอด 7 วัน ครั้นล่วง 7 วัน เรืออัญเชิญได้เคลื่อนทางถึงลังกาทวีปพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะได้อัญเชิญพระศรีมหาโพธิ์ไปประดิษฐานไว้ในอุทยานเมฆวัน

เมื่อพระพุทธรูปกาลล่วงแล้วได้ 372 ปี พระเจ้าพุทธคามินีทรงสร้าง
 มริจจวัฏฏีวิหารและโลหปราสาทสูง 9 ชั้น ให้เป็นที่พำนักของภิกษุสงฆ์และได้สร้าง
 พระสถูปเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ต่อมาโสมบุตรสามเณรได้ไปนำ
 กลองพระบรมสารีริกธาตุนาคินทมิณฑิกรพิภพ ซึ่งพระยาภาวนาครักษาไว้มาบรรจุ
 ไว้ในพระสถูปเจดีย์นี้และทำการฉลองเจดีย์ เมื่อพระเจ้าพุทธคามินีสิ้นพระชนม์
 ก็ได้อุบัติในสวรรค์

ที่มาของเนื้อหา เนื้อหาตอนกล่าวถึงพระเจ้าอโศกมหาราชสร้าง
 มหาวิหารและเจดีย์ 84,000 แห่ง มาจากคัมภีร์ชาตกัฏฐกถา ภาค 1 หน้า 284 -
 286 จากคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย ภาค 1 หน้า 48 - 51 และ
 คัมภีร์อุปวังสะ หน้า 160 - 166

เนื้อหาที่กล่าวถึงพระมหินทเดระเขามาสู่ลังกาทวีป และพระเจ้า
 เทวานัมปิยติสสะทรงสร้างอุปรากรม มาจากคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถา
 พระวินัย ภาค 1 หน้า 71 - 72, 73 - 89 มหาวงศ์ ปริจเฉทที่ 13
 มหินทาคมน นาม ปริจเฉทที่ 14 นครูปเวสนะ นาม ปริจเฉทที่ 16
 เจดีย์มัพพตวิหารปฏิคคหณะ นาม และคัมภีร์อุปวังสะ หน้า 167 - 176

ศูนย์วิทยพัชการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหาที่กล่าวถึงพระนางสังฆมิตตาเถรีอัญเชิญพระศรีมหาโพธิ์เข้าสู่ลังกาทวีป มาจากคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย ภาค 1 หน้า 92-104 คัมภีร์มทวงศ์ ปริจเฉทที่ 18 มหาโพธิคณนะ นาม และปริจเฉทที่ 19 มหาโพธิอาคมนะ นาม คัมภีร์ปวงสะ หน้า 177-180 เนื้อหาที่พจนานุกรมกล่าวถึงครั้งที่พระพุทธองค์เคยอนุเคราะห์แก่พจนานุก มาจากคัมภีร์สารัตถทีปนีฎีกา พระวินัยพรรณนา สมันตปาสาทิกา ภาค 1 หน้า 283

เนื้อหาที่กล่าวถึงพระเจ้าอุฏฐคามินีทรงสร้างมริจจวิภูมิจิตตวิหารและโลหปราสาท การก่อสร้างมหาสถูปเจดีย์ การสร้างห้องบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและการสิ้นพระชนมของพระเจ้าอุฏฐคามินี มาจากคัมภีร์มหาวังสะปริจเฉทที่ 26 มริจจวิภูมิจิตตวิหารมเห นาม ปริจเฉทที่ 27 โลหปราสาทมเห นาม ปริจเฉทที่ 29 มหาอุปารัมมะ นาม ปริจเฉทที่ 30 ธาตุคัพพจักรณะ นาม ปริจเฉทที่ 31 ธาตุนิชานะ นาม และปริจเฉทที่ 32 ตุลิตปุรคัมมะ นาม และมาจากคัมภีร์ปวงสะ หน้า 187-192, 193-194, 203

ปริจเฉทที่ 4 เรียกว่า "ธาตุปริทีปนปริจเฉท" ได้กล่าวถึงพระเชี้ยวแก้ว 4 องค์ว่า พระเชี้ยวแก้วองค์หนึ่งพจนานุกนำไปบูชา พระเชี้ยวแก้วองค์หนึ่งชาวเมืองคันธาระนำไปบูชา พระเชี้ยวแก้วองค์หนึ่งท้าวสักกะนำไปบูชา และพระเชี้ยวแก้วอีกองค์หนึ่งพระเชมเถระนำไปถวายพระเจ้าพรหมทัตต แห่งแคว้นกาลิงค พระเจ้าแผ่นดินที่ครองแคว้นกาลิงค ทุก ๆ พระองค์ต่างก็เลื่อมใสใคบูชาสักการพระรัตนธาตุสืบต่อกันมาเป็นเวลานานจนสมัยของพระเจ้าคหฬิวะขึ้นครองราชย์ พระองค์เลื่อมใสในศาสนาพราหมณ์ทรงปรณินิบัติพวกนิกทรณ และในวันหนึ่งพระองค์ทรงแยมสี่หบัญชรทอดพระเนตรเห็นชาวเมืองกำลังตกแต่งมรรคา เพื่อทำพิธีสักการบูชาพระรัตนธาตุ จึงตรัสถามอำมาตย์คนหนึ่ง อำมาตย์ผู้นั้นนับถือศาสนาพุทธจึงกราบทูลเรื่องนั้นทั้งหมดให้พระองค์ทราบ พระองค์เปลี่ยนพระทัยมาเลื่อมใสพุทธศาสนา ละทิ้งการบูชาพระนารายณและศิวะ เป็นต้น แล้วทรงขับไล่พวกนิกทรณออกจากแคว้นกาลิงค พวกนิกทรณจึงไปเฝ้าพระเจ้าปามุราชและกราบทูลเรื่องพระเจ้าคหฬิวะทอดทิ้ง

ในการรบครั้งนี้ พระเจ้าकुหสีวะสันพระชนม์ในสนามรบ ฝ่ายพันศกุมาร และเจ้าหญิงเหมชาลา จึงได้ปลอมพระองค์เป็นพรานหมออัญเชิญพระทันตชาตุไปสู่ ลังกาทวีปได้อย่างปลอดภัย ครั้นถึงลังกาทวีปแล้วสองสามีภรรยาโคทรามขาวว่า พระเจ้าเสนราชโคสันพระชนม์ไปแล้วต่างก็พากันโศกเศร้ายิ่งนัก แต่เมื่อทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่คือพระเจ้ากิตติสิริเมศวรณะ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกันจึงพากันไปเฝ้าและมอบพระทันตชาตุให้แก่พระองค์ ฝ่ายพระเจ้ากิตติ- สิริเมศวรณะ ทรงปลื้มพระทัยยิ่งนักประหนึ่งว่าได้เป็นมหาจักรพรรดิได้พระ ราชทานทรัพย์สมบัติมากมายพร้อมทั้งหมู่บ้านอีกตำบลหนึ่งให้แก่พรานหมอสองสามีภรรยา พระเจ้ากิตติสิริเมศวรณะได้อัญเชิญพระทันตชาตุไว้เหนือพระราชบัลลังก์ ต่อมาภิกษุ สงฆ์ชาวเมืองและชาวชนบทที่อยู่ทางไกลมีศรัทธาเลื่อมใสในพระทันตชาตุต่างก็หลั่งไหล เข้ามานูชาพระทันตชาตุอย่างเนืองแน่น พระเจ้ากิตติสิริเมศวรณะจึงอัญเชิญพระทันต- ชาตุขึ้นประดิษฐานราชรถจักขวนแห่ไปประดิษฐานไว้ที่วัดอภัยศิริวิหาร ให้ประชาชน นมัสการแล้วอัญเชิญพระทันตชาตุแห่ไปคามถนนเพื่อให้ประชาชนได้นมัสการเป็นประจำ ทุกปีเสมอมา

ที่มาของเนื้อหา เนื้อหาที่สุกัถทอบาสกได้พรรณนาถึงบารมีที่พระพุทธองค์ ได้ทรงบำเพ็ญมาในอดีตชาติ มาจากจரியปิฎก พุทธวงศ์ ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎกคือ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพญากระตาย มาจากสลบัตติตจரியาน หน้า 565 เมื่อเสวยพระชาติเป็นพญาสีพี มาจากสีวีราชจரியาน หน้า 557 เมื่อเสวย พระชาติเป็นพญานาคชื่อจัมเปยยกะ มาจากจัมเปยยกนาคจரியาน หน้า 570 เมื่อครั้ง เสวยพระชาติเป็นพญากระบี่ มาจากกบิราชจரியาน หน้า 587 เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น พญาปลา มาจากมัจฉราชจரியาน หน้า 589 เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพญากระบือ มาจากนฬิสรราชจரியาน หน้า 573 เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นลูกนกคุ้ม มาจากภัญญิก- โปตกจரியาน หน้า 588 เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นภุริทัตตนาคราช มาจากภุริทัตต- จரியาน หน้า 569 เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร มาจากเวสสันดรจரியาน หน้า 559

การประเมินคุณค่าของคัมภีร์

คัมภีร์พระตันตชาตุ มีเนื้อหามุ่งแสดงประวัติของพระตันตชาตุ โดยเฉพาะ
แต่ผู้แต่งได้แทรกเนื้อหาที่เป็นพงศาวดารของลังกาและประวัติพระบรมสารีริกธาตุ
ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ด้วย จึงกล่าวได้ว่าคัมภีร์ตันตชาตุเป็นทั้งพงศาวดาร
และตำนาน ซึ่งพอแยกกล่าวถึงคุณค่าของคัมภีร์ได้ดังนี้

1. คุณค่าทางพงศาวดาร ได้กล่าวถึงการประดิษฐานพระพุทธศาสนา
ในรัชสมัยของพระเจ้าเวทานัมปิยติสสะ ประมาณพุทธกาลล่วงแล้วได้ 236 ปี
พระมหินท เถระได้นำพระพุทธศาสนาจากชมพูทวีปเข้ามาประดิษฐานในลังกา
ชาวลังกาทวีปได้รับพระพุทธศาสนาไว้เป็นที่สรณะ ได้สร้างปูชนียวัตถุคือ อนุสาวรีย์
ที่เมืองอนูราชปุระ ซึ่งหลักฐานในปัจจุบันนี้ก็ยังปรากฏอยู่ และในรัชกาลเดียวกันนี้
พระนางสังฆมิตตาเถรี ได้อัญเชิญพระศรีมหาโพธิ์มาประดิษฐานที่มหาเมฆวันในเมือง
อนูราชปุระ แม้ปัจจุบันนี้ยังมีหลักฐานปรากฏอยู่เช่นกัน "ต่อมาเมื่อพระพุทธกาลล่วง
แล้วประมาณ 372 ปีตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าทุณฐคามินี พระองค์ทรงสร้าง
มริจจวัฏฏวิหารและโลหปราสาทสูง 9 ชั้น ที่เมืองอนูราชปุระ ปัจจุบันโลหปราสาท
ได้ปรักหักพังคงเหลือแต่เสาหินประมาณ 1600 ต้น แบ่งเป็น 40 แถว
แถวละ 40 ต้น⁴⁰ นอกจากนั้นพระองค์ได้สร้างพระสถูปเจดีย์เป็นที่ประดิษฐาน
พระบรมสารีริกธาตุที่เมืองอนูราชปุระ แม้ปัจจุบันนี้ยังปรากฏหลักฐานอยู่เช่นกัน

⁴⁰ หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, เที่ยวเมืองลังกา (กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2511), หน้า 31.

ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าสิริเมศวรขณะ ประเทศศรีลังกาได้รับ
พระทันตธาตุ ที่พราหมณ์ 2 สามภรรยา นำมาจากชมพูทวีป แม้วิหารพระทันตธาตุ
ในเมืองต่าง ๆ ที่พระทันตธาตุที่เคยประดิษฐาน เช่น "วิหารอาตะทาเต" ในเมือง
โปโลนารุวะ⁴¹ ก็ยังปรากฏอยู่ ปัจจุบันพระทันตธาตุก็ยังประดิษฐานอยู่
เมืองแคนดี้ ประเทศศรีลังกา

จึงกล่าวได้ คัมภีร์พระทันตธาตุเป็นคัมภีร์หนึ่งที่เสริมให้พงศาวดาร
ของลังกาสสมบูรณ์ขึ้น

2. คุณค่าทางตำนานของพระบรมสารีริกธาตุ ในคัมภีร์ทันตธาตุนี้
ได้กล่าวถึงประวัติของพระบรมสารีริกธาตุคือ หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว
พวกมัลลภักษิย์ได้ถวายพระเพลิงพระบรมสารีริกธาตุ โดยมีผู้อยู่เชิญไปประดิษฐาน
เพื่อสักการบูชาตามเมืองต่าง ๆ ต่อมาพระมหากัสสปเถระและพระเจ้าอชาตศัตรู
ได้รวบรวมมาบรรจุไว้ ยกเว้นส่วนที่ประดิษฐานอยูรามคามเพราะพวกนาคทองแหง
ต่อมาโสมบุตรสามเณรก็ได้เชิญพระบรมธาตุส่วนนี้มาบรรจุไว้ในพระสถูปเจดีย์ใน
ลังกาทวีป ส่วนพระบรมสารีริกธาตุที่พระเจ้าอชาตศัตรูบรรจุไว้ นั้นพระเจ้าอโศก-
มหาราชก็ให้นำไปประดิษฐานไว้ในวิหาร 84,000 แห่ง และสมุนสามเณรก็ได้
เชิญพระบรมสารีริกธาตุส่วนหนึ่งไปประดิษฐานในลังกาเช่นกัน ซึ่งคัมภีร์นี้ได้พรรณนา
ไว้ในปริจเฉทที่ 3 อย่างละเอียด

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

3. คุณค่าในการเสริมสร้างความศรัทธาและจรรโลงพระพุทธศาสนา

โหม่นคังถาวร สืบไป เพราะในคัมภีร์นี้นอกจากจะแทรกปรัชญาคำสอนของพระพุทธองค์ไว้แล้ว ยังได้กล่าวถึงปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุและปาฏิหาริย์ของพระศรีมหาโพธิ์แสดงให้เห็น พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์มีลักษณะพิเศษเหนืออิริยของสามัญชนทั้งหลายโดยขนาด สัมฐาน สี่ เพราะพระพุทธองค์เป็นอัญริยบุคคล ก้าวล่วงวิสัยสามัญชน โดยพระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระกรุณาคุณ ยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนได้ คัมภีร์นี้ได้กล่าวถึงปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุแต่ละครั้งนั้น เพื่อให้ประชาชนที่เกิดความแคลงใจในพระพุทธศาสนา เช่นตอนที่พระเจ้าแหวนัมปิยติสสะมีความแคลงใจว่า พระบรมสารีริกธาตุนี้จะเป็นของพุทธองค์หรือไม่ ในขณะที่พระองค์ทรงคิดนั้นเอง พระบรมสารีริกธาตุก็ได้แสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นสู่สุณภากาศสูงชั่ว 7 ลำตาล เปล่งฉัพพรวงสี มหาชนเห็นแล้วต่างก็พากันเลื่อมใสถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะแม่องค์พระรัตนธาตุก็เช่นกัน ได้แสดงปาฏิหาริย์หลายครั้งแต่ละครั้งได้สร้างความศรัทธาให้แก่มหาชนผู้ได้เห็นเกิดความเลื่อมใส ละความเชื่อเดิมกลับมานับถือพระพุทธศาสนามีในอัยคังพรรณาไว้แล้วในปริจเฉทที่ 4

ในปัจจุบันเรื่องปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุนี้จะมีใคร เชื่อหรือไม่ เชื่อกัน แต่ได้มีผู้เห็นปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุมาแล้ว ก็ ประมาณปี พ.ศ. 1172-1188 พระภิกษุเฮียนจิงหรือที่รู้จักกันคือชื่อหนึ่งว่า พระถังซำจั๋ง ท่านได้เดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาที่ประเทศอินเดีย ท่านได้บันทึกเหตุการณ์ตอนหนึ่งที่มีความว่า ขณะที่ท่านศึกษาอยู่สำนักของอาจารย์ชยเสน ในนาถันหาทานและอาจารย์ได้ไปร่วมพิธีนมัสการพระบรมสารีริกธาตุที่อารามศรีมหาโพธิ์ และได้พักในอารามศรีมหาโพธิ์ด้วย ขณะที่ท่านทั้งสองสนทนากันและมีความสงสัยในพระบรมสารีริกธาตุ ขณะนั้นเองได้เกิดแสงรุ่งเรืองสว่างไสวขึ้นทั่วบริเวณอารามศรีมหาโพธิ์ ท่านจึงออกมาดูได้เห็นพระสถูปที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุมี ฉัพพรวงสี หายพุ่งลอยขึ้นไปในอวกาศ มีกลิ่นหอมอบอวลไปทั่วบริเวณ ประชาชน

เห็นปาฏิหาริย์นั้นแล้วต่างก็หลงใหลมานมัสการถวายเครื่องสักการบูชา ฉัพพรรณรังสี
นั้นปรากฏอยู่นานแล้วคอย ๆ ลอยเป็นวงกลมเวียนรอบพระสถูปแล้วหายเข้าไปในยอด
พระสถูปเจดีย์⁴²

ท้องพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พุทธศาสนิกชนชาวไทยต่างก็เชื่อ
กันว่า มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ และได้แสดงปาฏิหาริย์ให้ปรากฏเนื่อง ๆ แม้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และที่ 6 ก็เคยได้ทอดพระเนตร
เห็นปาฏิหาริย์ท้องพระปฐมเจดีย์และทรงมีพระราชศรัทธาเสด็จไปโปรดเกล้าฯ
ให้ปฏิสังขรณ์องค์พระปฐมเจดีย์ตลอดมา รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้ทรงสร้าง
พระที่นั่งไว้ตรงที่พระองค์ประทับทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ ที่พระราชวังสนามจันทร์
ทรงพระราชทานนามว่า "พระที่นั่งปาฏิหาริย์ทัศไนย"⁴³

จึงกล่าวได้ว่าคัมภีร์ทันตชาตนิชานนี้มีคุณค่าในการสร้างเสริมพระพุทธศาสนา
ใหม่ในคราวสืบไปชั่วกาลนานตราบเท่าที่พระชาติเจดีย์ยังคงอยู่

42

แดงเหลียน ศรีบุญเรือง (ผู้แปล), ประวัติพระถังซัมจั๋ง (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ไท, 2484), หน้า 214.

43

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และ ม.จ. สุกัทธิศ คีตกุล, เรื่องพระปฐมเจดีย์
(พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2498), หน้า 58 - 60.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. คณคาทางวรรณคดี คัมภีร์ทันตชาตุนิธาน รจนาเป็นฉันท์เกือบทั้งหมด มีเนื้อหากล่าวถึงการประดิษฐานในลังกาทวีปและการแสดงปาฏิหาริย์ ความอัศจรรย์ ของพระทันตชาตุนิธาน และพระบรมสารีริกธาตุ สร้างความเลื่อมใสแก่สาธุชนผู้เห็น คัมภีร์ทันตชาตุนิธานนี้ จึงเต็มไปด้วยอภิปุทธิ คือรสมหัศจรรย์ ที่เด่น ประหลาดใจ เพราะทั้งพระทันตชาตุนิธาน พระศรีมหาโพธิ์ พระบรมสารีริกธาตุ ต่างได้แสดงปาฏิหาริย์ ขจัดความสงสัยของประชาชน จนได้กลับใจถึงพระองค์เป็นสรณะ นอกจากนั้น ยังเต็มไปด้วยสันตรส คือรสแห่งความสงบ หรือรสแห่งความสันติสุข เนื้อหาเกือบ ทั้งหมดแทรกคำสอนมุ่งให้เกิดสันติสุข แต่บางตอนจะแทรกภยานกรส คือบทอันน่า สะหิงกลัว เพื่อให้ผู้อ่านตื่นเต้นระทึกใจบ้าง เช่น ตอนที่พระเถระเอานิ้วเกี่ยว เอาพระบรมสารีริกธาตุจากทองพญานาค และตอนที่พญานาคหยุดเรืออัญเชิญพระศรี- มหาโพธิ์ หรือหยุดเรืออัญเชิญพระทันตชาตุนิธาน ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์กลัว เช่น

สตุดาหิ สมุทฺทมชฺเณ	นาวา ทิ นิจุจลยิตฺถ
อนฺตุลิกฺเข วิมานํ ว	นาวํ นิจุจลํ ทิสฺสุวา
มรณฺภยตฺตฺตฺติตา	สพฺเพปิ เต พฺพุชฺชนา
มhitฺตฺตฺกํ มหาเถรํ	สรีสุ ชาติปฺปติกา ฯ

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย